

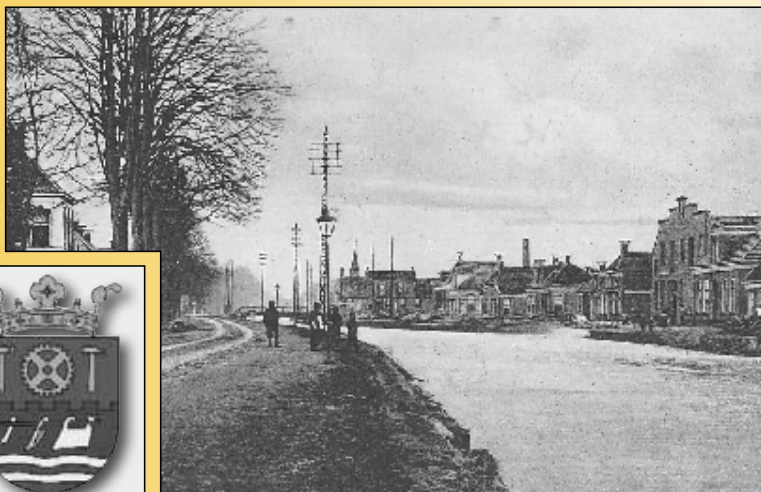
PLUUSTERGOUD

Halfjaarlijks tijdschrift van de historische vereniging
Hoogezand - Sappemeer e.o.

In dit nummer o.a.: Een historische wandeling door
Hoogezand-Sappemeer (2)
Kermisverhalen
Schippers in opstand
Oosterpark in de jaren '40-'60

Hoogezand - Sappemeer

Nr. 37

Juni 2013

COLOFON

Pluustergoud is een uitgave van de “Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer e.o.” en verschijnt tweemaal per jaar in juni en december.

Voor inlichtingen over de vereniging: secretariaat “Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer e.o.”, W.A.H. Rozema, Noordersingel 24, 9601 CJ Hoogezand. Tel. 0598-394512. histverhosap@gmail.com

Website:

www.historische-vereniging-hs.nl

Opgave lidmaatschap:

Via het secretariaat, € 20,00.

Bankrekening:

ING 7453326

ABN-AMRO 45.35.78.047

Redactie: Daan Hulsebos, Melle Vos.

Redactieadres: D. Hulsebos,
Burg. Tuinstraat 7, 9602 CZ Hoogezand
E-mail: danielhulsebos@hetnet.nl

Ontwerp en lay-out:

Jan Pekelder

Losse nummers: zolang de voorraad strekt via het secretariaat, € 6,50 per stuk, exclusief portokosten.

Copyright: Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer e.o. Overname van (gedeelten van) artikelen en/of afbeeldingen is slechts toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie.

Druk: Synergon Druk&Print Winschoten.

INHOUDSOPGAVE

Van de redactie	1
Van het bestuur <i>Jaap Westerdiep</i>	2
Burgers Stuurwiel van Koetse <i>Wim A.H. Rozema</i>	3
Met groep 8 naar Kamp Westerbork	3
Een historische wandeling door Hoogezand-Sappemeer in de negentiende en twintigste eeuw (2) <i>Gerrit Stuut</i>	4
Schippers in opstand, met schietpartij en gewonden in Delfzijl <i>Chris Nannen</i>	22
Oude tijden <i>Jaap Westerdiep</i>	25
Kermisverhalen <i>Wil van Hout en Frens Jonker</i>	26
Mit voader weerom noar vrouger (7) <i>Henk Puister</i>	31
KieK <i>Wim A.H. Rozema</i>	32
Het Oosterpark in de jaren 1940-1960 <i>Harrie Spa</i>	35
Zelfde plaats, andere foto <i>Gerrit Stuut</i>	42
Boekbespreking 400 jaar Veenkoloniën <i>Frens Jonker</i>	44
Boekbespreking 100 jaar tuinbouw in Hoogezand-Sappemeer <i>Wim A.H. Rozema</i>	46

VAN DE REDACTIE:

Voor u ligt het juninummer van Pluustergoud, nummer 37. Naast de steeds terugkomende rubrieken zoals “zelfde plaats, zelfde foto” van Gerrit Stuut, de bijdrage van het bestuur en “Mit voader weerom noar vrouger” van Henk Puister zult u wederom artikelen van uiteenlopende aard aantreffen.

Wim Rozema heeft een reactie op zijn artikel over Koetse stuurwielen, opgenomen in het vorige nummer, aangeleverd en hij heeft opnieuw met een groep basisschoolleerlingen het voormalig kamp Westerbork (en het herinneringscentrum) bezocht en doet hier verslag van. Ook de rubriek Kiek met beschrijvingen van aangeleverde historische foto's is van zijn hand.

Naast het artikel van het bestuur heeft onze voorzitter, Jaap Westerdiep, ook een stuk aangeleverd wat ons terugbrengt naar vroeger. Nel de Boer doet een oproep naar een verloren editie van Pluustergoud en Wil van Hout en Frens Jonker hebben een artikel geschreven over kermissen in vroeger tijden, aangevuld met mooie illustraties en gebaseerd op een interview met de heer Wolthuis.

Dan is opgenomen het tweede deel van de historische wandeling in de negentiende en twintigste eeuw door Hoogezand-Sappemeer van Gerrit Stuut, waarbij eveneens veel mooie foto's zijn gevoegd. Harry Spa beschrijft bewoners en gebeurtenissen in het Oosterpark over de periode 1940-1960 waarbij natuurlijk de Tweede Wereldoorlog niet onbesproken blijft en Chris Nannen geeft een spannende gebeurtenis uit 1919 weer onder de titel “Schippers in opstand”.

Tenslotte bespreekt Frens Jonker het boek “Strepen aan het water”, uitgegeven door de stichting 400 jaar Veenkoloniën en geschreven door Harm van der Veen en doet Wim Rozema hetzelfde m.b.t. het boek “100 jaar Tuinbouw in Hoogezand-Sappemeer” geschreven door een schrijverscollectief.

U ziet, er wordt veel gevarieerde kopij aangeleverd en de redactie is daar zeer verheugd over. De redactie ziet dan ook met belangstelling uw bijdragen voor het decembernummer tegemoet.

De redactie wenst u veel leesplezier.
Daan Hulsebos
Melle Vos

VAN HET BESTUUR

Jaap Westerdiep

Graag brengen wij u op de hoogte van een activiteit waar onze Historische Vereniging nauw bij betrokken is. Het Cultureel Samenwerkingsverband Gorecht Plus van de gemeenten Haren, Hoogezand-Sappemeer en Slochteren hebben drie Historische Verenigingen uit deze gemeenten gevraagd of zij mogelijkheden zien om het Gorecht gebied in de belangstelling te brengen. Met de plannen zoals we die ontwikkeld hebben denken wij daarin heel goed te slagen. Wij hebben als thema gekozen voor de “laagveenvervening” welke in de drie gemeenten in het verleden op grote schaal heeft plaatsgevonden. Vanuit en door de drie gemeenten gaan fietstochten langs landschapselementen als plassen, petgaten en natuurgebieden maar ook langs meerdere monumenten. Deze tochten zijn op ieder moment te fietsen en zijn binnenkort te downloaden op de site www.fietsen.groningen.nl nadere informatie op www.opjefiets.nl. Echter op 22 juni aanstaande is er een speciale fietsdag waarbij in of nabij de monumenten langs de routes culturele verenigingen optreden. Er is dan veel te zien en te horen. In de gemeente Hoogezand-Sappemeer gaat de fietsroute langs de Koepelkerk, het Schaatsmuseum (open), de Historische werf van Wolthuis en de veenborg “Welgelegen”. Vervolgens naar de sluis in Kielwindeweer, langs de Leinewijk naar het Semsliniemonument “het Otium” en via Meerwijk naar Kropswolde. Daarna door de Westerbroekster Madepolder naar Waterhuizen, vervolgens rechtsaf langs de Rijksweg West en iets voorbij Motel Van der Valk linksaf de Hesselinkslaan in. Hier ligt een mooi petgat en iets verder bij het wildrooster is een informatiestand van Natuurmonumenten. Op de Oudeweg rechtsaf en na ca. 100 m linksaf naar de veenborg “Vaartwijk”, daarna terug naar de Oudeweg en doorfietsen naar de Nevelslaan tot de veenborg “Langwijk”. 's Middags wordt u verwacht bij het Dorpshuis “Aalmanshuus” in Westerbroek waar u regelmatig optredens worden aangeboden en waar om ca. 15.30 u en 16.30 u het wagenspel “de Boerenbouldag” wordt opgevoerd door de Rederijderskamer “V.i.o.l.e.r.i.a.” samen met veel figuranten. Dit alles mag u niet missen dus zet alvast in uw agenda zaterdag 22 juni 2013!!!

Verder vermelden wij dat de jaarvergadering van 20 maart jl. prima is verlopen, we hebben afscheid genomen van Okkie Smit en als nieuw bestuurslid is gekozen Jan Helmers. De spreker die gepland was voor deze avond werd helaas ziek, maar gelukkig was Taede Smedes bereid om een hele mooie lezing te houden. Het boek over 100 jaar tuinbouw in Hoogezand-Sappemeer komt waarschijnlijk in juni uit. De excursie vanuit Oosterwijthwerd is volgeboekt. Verder willen wij u nogmaals wijzen op de beschikbaarheid van de verzamelmappen voor “Pluustergoud”, te bestellen bij onze secretaris.

Het bestuur wenst u een goede zomer en tot ziens op 22 juni!

BURGERS STUURWIEL VAN KOETSE (SLOT)

Wim A.H. Rozema

Het vervolg op het artikel van 5 jaar geleden in Pluustergoud, getiteld “Burgers stuurwiel van Koetse, vijf jaar later”, het verhaal over het stuurwielenbedrijf van de familie Koetse aan de Hoofdstraat te Hoogezand, heeft vele positieve reacties opgeleverd uit het hele land:

Beste heer Rozema,

Mooi stukje in Pluustergoud, wat n uitzuikerij!

Ik zie nog de oude Koetse voor mij: een nogal grote, stevige man, fietsend langs de Hoofdstraat in de buurt van zijn werkplaats, altijd met een wandelstok aan het stuur (zo 'n ouderwets stuur)!

Degelijke mensen, geen kapesones.

vr. groet,

Bram Blaak

Hartelijk dank daarvoor!

Op bijgaande foto het voormalige bedrijf van Koetse, zoals het er nu bijstaat.

MET GROEP 8 NAAR KAMP WESTERBORK

In navolging van het succesvolle bezoek van vorig jaar met 2 basisscholen aan Kamp Westerbork, heeft onze secretaris Wim A.H. Rozema ook dit voorjaar weer een on site lessenserie gegeven in het voormalige Durchgangslager. Samen met de leerlingen van groep 8 van de openbare Inspecteur Amerikaschool uit Noordbroek werd het Herinneringscentrum bezocht en vervolgens werd er door Rozema op het kampterrein verteld uit zijn publicatie “In de verte staat een verlicht gebouw, treinen naar het eindstation van de beschaving...”.

Het ligt in de bedoeling om in april/mei 2014 weer een bezoek te brengen aan het Herinneringscentrum. En wel een zeer bijzonder bezoek: een primeur... Rozema hierover : “Ik ben bezig een format te schrijven voor een volgend bezoek. Naast leerlingen van groep 8 gaan dan ook leden van onze historische vereniging mee op excursie. Daarover meer in de volgende editie van Pluustergoud!”.

EEN HISTORISCHE WANDELING DOOR HOOGEZAND-SAPPEMEER IN DE NEGENTIENDE EN DE TWINTIGSTE EEUW (2)

Gerrit Stuit

Nadat we reeds eerder een wandeling door Sappemeer hebben gemaakt, hetgeen staat beschreven in Pluustergoud Nr. 36 van december 2012, wordt de wandeling voortgezet in Hoogezand. Op de bij het artikel behorende kaart zijn de “krimpen”, laantjes en openbare scholen aangegeven door middel van een cijfer; “tillen”, bruggen en hooghoutjes door middel van een letter. We vervolgen onze denkbeeldige tocht door Hoogezand bij de Bonthuizerbrug [K] en lopen meteen de Stationsstraat volledig uit om vervolgens rechtsaf te draaien de Stationsweg in.

Stationsweg

Links van ons was meteen de goederenloods van Van Gendt en Loos gelegen. Deze loods stond direct ten noorden van de spoorlijn Groningen-Nieuweschans en van hieruit werden veel goederen van onder andere de strokarton- en aardappelmeel-industrie, de kantoorboekenfabriek Atlanta, de suikerwerkenfabriek Hoepman en de aardewerkfabrieken Erica en Irene door het hele land en zelfs daarbuiten vervoerd.

Aan de zuidzijde van de spoorlijn was het spoordok gelegen met de Spoordijk [17]. Via het spoordok werd de steenkool, afkomstig uit de Zuid-Limburgse kolenmijnen per trein aangevoerd. Meestal werd de steenkool met behulp van paard en wagen overgebracht naar de beide gasfabrieken, zowel in Hoogezand als Sappemeer voor de fabricage van stadsgas. Ten noorden van de Stationsweg is nog steeds de kolk gelegen, die ontstaan is na de winning van zand voor de aanleg van de spoorlijn. De kolk zorgde tevens voor de watervoorziening ten behoeve van de strokartonfabriek Hooites-Beukema. Begin jaren dertig van de voorgaande eeuw is de kolk in tweeën gesplitst door de aanleg van de Nutsstraat. Aan de westzijde van de kolk staat het riante pand (Stationsweg 55), gebouwd door kweker Dijkhuis, de eerste kweker die in deze omgeving groenten verbouwd in zogenoemde “warenhuizen”. De meeste groenten werden gewoonlijk op de koude grond of onder platglas verbouwd. De kwekerij van de heer Dijkhuis lag tegenover zijn woonhuis aan de zuidzijde van de spoorbaan.

Inmiddels zijn we aangekomen bij het spoorwegstation “Hoogezand-Sappemeer”, gelegen tegenover de huidige ingang van het in 1932 officieel geopende Oosterpark (Burgemeester Bartelsstraat). Het eerste stationskoffiehuis stond aan de noordzijde van de kolk en was te bereiken via een laantje tussen het kantoor van groente-expediteur Van Biessum en het woonhuis van kweker Dijkhuis [15].

Goederenloods Van Gendt en Loos (ATO) vlak voor de afbraak, 1979

Ingang Oosterpark, Burg. Bartelsstraat, omstreeks 1935 Hoogezand

NS-station Hoogezand met links hotel Van Biessum, omstreeks 1900

Nadien was het stationskoffiehuis gevestigd in hotel Van Biessum, pal tegenover het station gelegen. Later was in dit pand de “Regenboog” gehuisvest, een gemeentelijke instelling voor allerlei verenigingsactiviteiten. Op de locatie achter hotel Van Biessum werden in het verleden allerlei sportevenementen en kermissen gehouden.

Onze wandeling wordt vervolgd in westelijke richting en komt uit bij het Kalkwijksterdiep.

Op de hoek van de Stationsweg en de oostzijde van het Kalkwijksterdiep (Fabriekskade) stond de Kalkwijk-sterschool [18]. Voorheen heeft op deze locatie het spoordok gelegen.

Steken we de spoorweg over dan hebben we meteen aan de linkerzijde weer het reeds eerder vermelde spoordok met de Spoordijk [17], waaraan nog steeds een aantal woonhuizen staat. Vooraan de Spoordijk was de brandstoffenhandel van Tammo Haan gevestigd.

Kalkwijk

Vooraf aan de oostzijde van het Kalkwijksterdiep waren veel groentekwekerijen gelegen, zoals die van Dijkhuis, Botke, Van Biessum, Miedema en Van Alphen. Aan de westzijde van het kanaal lagen direct over het spoor eveneens enkele kwekerijen, onder andere die van Hoen en van Franssen, maar meer zuidwaarts waren (en zijn nog) veel akkerbouw- en (vooral de laatste decennia) eveneens veeteeltbedrijven te vinden. Aan de westzijde van de Kalkwijk is direct ten zuiden van de spoorbaan, ter plekke van de kwekerijen, in de jaren zestig van de voorgaande eeuw het woonplan Zuiderpark ontwikkeld. Tijdens de ontwikkeling van dit plan is tevens de Nieuweweg heringericht, waarbij alle aan deze weg staande gemeentewoningen zijn afgebroken en vervangen door meer bungalow-achtige huizen. Ten zuiden van de Nieuweweg is in dezelfde periode het sportpark Kalkwijk met onder andere de ijsbaan gerealiseerd. Deze ijsbaan is inmiddels al weer verdwenen.

Meer zuidwaarts langs het Kalkwijksterdiep bereiken we Boven-Kalkwijk (Kalkwijk-Lula). Aan de westzijde van het kanaal stond de openbare lagere school (huidig adres Kalkwijk 64). In de achttiende eeuw hebben zich vrij veel doopsgezinde families in Kalkwijk-Lula gevestigd.

Teruglopend in noordelijke richting en genietend van de bloeiende aardappelpercelen en de wuivende graanvelden passeren we de spoorwegovergang en bereiken de aan de oostzijde

van het Kalkwijksterdiep liggende Fabriekskade.

Hooites-Beukema

Naast een café, enkele winkeltjes en een aantal woningen werd de Fabriekskade voor een groot gedeelte ingenomen door de omstreeks 1870 opgerichte strokartonfabriek Hooites-Beukema. De strokartonfabriek, de tweede in Nederland, heeft enkele grote branden meegemaakt, zoals op 11 en 12 juli 1901, waarbij de fabriek volledig is afgebrand. Ook in 1950 is er brand uitgebroken, hierbij is een gedeelte van de fabriek verwoest. Na afbraak in 1981 van de bedrijfsgebouwen zijn op het vrijgekomen fabrieksterrein een woonwijk en het zorgcentrum “Voor Anker” verrezen. De straatnamen van de woonwijk hebben nog betrekking op de kartonfabricage.

Na het smalle bruggetje [L] over het Kalkwijksterdiep (“Gepke’s Draai”), links van ons, bereiken we de zuidzijde van het Winschoterdiep (Zuiderstraat), die in oostelijke richting naar de Bonthuizerbrug wordt afgelopen.

Zuiderstraat

Direct in de bocht van de Fabriekskade en de Zuiderstraat stond het woonhuis waarin onder andere één van de oprichters van de strokartonfabriek, de familie Beukema heeft gewoond. Vervolgens passeren we eerst de opslagloods van Hooites-Beukema met de los- en laadkade aan het Winschoterdiep en daarna drie riante herenhuizen. De eerste twee panden, vanaf de Kalkwijkzijde gerekend, waren bedrijfswoningen van de strokartonfabriek. Deze locatie vormt thans de ingang van het zorgcentrum “Voor Anker”. In het derde pand (Hoofdstraat 162) is onder andere het kantoor van het Stro Verkoop Bureau gevestigd geweest. Meer in oostelijke richting zijn in de dertiger jaren van de voorgaande eeuw twee toegangswegen richting het Oosterpark gerealiseerd; het betreft de huidige Jan Sangerslaan (voorheen Eiklaan) en de Oosterparkstraat.

Tijdens het vervolg van onze wandeling horen we van verre al de hamerslagen en het geratel van het klinken van de schepen. Het lawaai is afkomstig van de scheepswerven Coops en Van der Werff. Eerstvermelde werf was gelegen tegenover de huidige Rembrandtlaan. Scheepswerf Coops was de laatste, binnen de bebouwde kom gelegen werf en is omstreeks 1955 verhuisd naar het Nieuwe Winschoterdiep, even ten westen van de Winkelhoek.

Kalkwijksterschool tijdens het 100-jarig bestaan 1935

Kalkwijksterdiep met rechts de Fabriekskade en de strokartonfabriek Hooites Beukema omstreeks 1900

Scheepswerf Coops aan het Winschoterdiep te Hoogezand omstreeks 1900

Zuiderstraat met links de kruidenierswinkel van Helmers en de achterliggende woningen: midden op de foto de meelfabriek van Benes, omstreeks 1900

Momenteel vervaardigt Coops en Nieborg op deze locatie onder andere scheepsluiken en segmenten voor nieuw te bouwen schepen.

Even verderop was de scheepswerf van Van der Werff gevestigd. Deze werf bevond zich op de huidige locatie van het autobedrijf Hartman. Tussen de beide scheepswerven was de mast- en blokmakerij van Hulzebos te vinden. Even ten oosten van de werf van Van der Werff bevond zich de meel- en veevoederfabriek van Benes (thans slijterij Mitra, Hoofdstraat 256). Op de locatie naast de meelfabriek stond de houtzagerij van Brand. De locatie was duidelijk te herkennen aan de vele boomstammen, balken en kromhouten die langs de walkant van het Winschoterdiep waren opgeslagen. Achter de naastgelegen kruidenierswinkel van Helmers stond een aantal woningen [16]. Uiteindelijk zijn we aangekomen bij de Stationsstraat, waar op de hoek de in de wijde omgeving bekende manufacturen-

zaak van Van der Werff was gevestigd. Na een “rondje Hoogezand” via de Stationsstraat, de Stationsweg, de Fabriekskade en de Zuiderstraat staan we weer bij de Bonthuizerbrug. Na de brug overgestoken te zijn vervolgen we onze voettocht in westelijke richting langs de Hoofdstraat.

Hoofdstraat

Precies tegenover de Bonthuizerbrug werd jarenlang het beroep van kruidenier uitgeoefend, door achtereenvolgens Hooghoudt, Schrage en Meelker; deze laatste met de eerste zelfbediening binnen de gemeente Hoogezand-Sappemeer. De bestemming van het pand is pas in 2006 gewijzigd; nadat de C 1000-vestiging van Pepping naar een nieuw pand aan de overzijde van het voormalige Winschoterdiep is verhuisd, heeft de winkel in tweedehands spullen van de TRIO- bedrijven er zijn onderdak gevonden.

Enkele panden verderop in westwaartse richting stond het riante hotel “De Unie”, dat in 1903 door brand is verwoest. Later waren op deze locatie de opslagplaats, het kantoor en enkele woningen van de tegenoverstaande meelfabriek van Benes gelegen. In de zeventiger jaren van de voorgaande eeuw was in één van deze panden de eerste bar-dancing van Hoogezand-Sappemeer (“La Rosa”) gevestigd.

Verder lopend in westelijke richting passeren we de Fransche- en Normaalschool. In de iets achteruitstaande Fransche school was aanvankelijk de Zeevaarschool gevestigd, die later

naar Veendam is verhuisd. De Normaalschool, de voorloper van de MULO-school, was in het pand ten westen hiervan gehuisvest. Later waren beide panden in gebruik bij de in 1925 door Diele van der Ploeg opgerichte Groninger Autodienst Onderneming, de GADO. Direct naast de Normaalschool was de juwelier en klokkenmaker Holle gevestigd. Tot op de dag van vandaag bevindt zich hier nog steeds een juwelierszaak (Swart, Hoofdstraat 213). Tussen de juwelierswinkel, voorheen stucadoor Spakman, en het pand van aannemer Jansen (later Sporthuis Nijboer) liep het Spakman's laantje, waaraan een rij woningen stond [19].

Ter hoogte van de huidige Rembrandtlaan stond de villa van de dames Wildervanck. Voorheen stond hier vanaf 1717 een heren-behuizing, die in de loop der tijd verschillende namen heeft gedragen, zoals "Zandhoven, Postrust (ten tijde dat de eigenaar postmeester voor Groningen en Drente was), Weerestein, Martena en Stadwijk". De laatste eigenaar was kassier Koert Mulder, tijdens diens leven is het pand omstreeks 1900 afgebrand. De hiervoor in de plaats gekomen villa van de

De villa van de dames Wildervanck, met links de chazzenwoning van de Joodse gemeente 1950

dames Wildervanck, met als laatste eigenaar de familie Fickers, is omstreeks 1950 afgebroken ten behoeve van de aanleg van de Rembrandtlaan, één van de toegangswegen naar het achterliggende Noorderpark.

Direct ten westen van de villa stond de synagoge en de chazzen-woning van de joodse gemeente van Hoogezand, Sappemeer, Slochteren en omstreken. De begraafplaats van dezelfde joodse gemeente is te vinden binnen de gemeente Slochteren, aan de Knijpslaan ten noorden van de A-7. Na afbraak van de chazzenwoning en de synagoge zijn op deze locatie een nieuwe vestiging van de landelijke kruideniersketen De Gruyter en het kerkgebouw van Gereformeerden (Vrijgemaakt) verrezen. In het voormalige pand van De Gruyter is later de SNS-bank gevestigd geweest, terwijl thans het advocatenkantoor van Klopstra er is gehuisvest (Hoofdstraat 199).

Ongeveer ter hoogte van garage Wijsbeek (later Hendriks en thans Bisschop) was het laantje gelegen, dat leidde naar de kwekerij van Smit, later Wiltjer [20].

Verder in westelijke richting passeren we de boerderij van de familie Boon, die in 1939 door brand is verwoest. Aan de westzijde van de boerderij stond een klein arbeidershuisje, behorende bij de boerderij waarin onder andere de familie Kremer heeft gewoond. Op deze locatie is thans de Frans Halsstraat gelegen. De drie rijen woningen, staande aan deze straat maakten vroeger deel uit van het Vredenburgs-laantje [21]. Het laantje is genoemd naar de aldaar staande villa "Vrede en Rust", gebouwd door I.A. Hooites, wethouder, burgemeester en scheepsbouwer. Omstreeks 1900 is de villa afgebroken. In de volksmond werd de villa "Vredenburg" genoemd. Voorheen had op deze locatie een riante behuizing gestaan, omgeven door een tuin "met boomen en plantagiën", genaamd "Vredendal".

Even ten westen van de uitmonding van het Kalkwijkster- in het Winschoterdiep vormde

Het Kalkwijksterhooghout

Hoofdstraat met v.r.n.l. Smederij Tulp, Electrotechnisch Bureau Eekels, woonhuis familie Eekels en geheel links het woonhuis van tandarts Siebenga, omstreeks 1950

het Kalkwijksterhooghout [M] de verbinding tussen de Hoofdstraat en de Verlengde Zuiderstraat. De eerste uitvoering was een vaste, houten voetbrug. Deze is naderhand vervangen door een ijzeren variant, waarvan het middengedeelte verwijderd kon worden; dit ten behoeve van de doorvaart van de steeds groter wordende nieuwbouwschepen, gebouwd bij de scheepswerven, gelegen ten oosten van het hooghout.

Inmiddels zijn we aangekomen bij drie, nog steeds bestaande, riant panden (Hoofdstraat 95 t/m 87). Het eerste pand, gerekend vanaf het Kalkwijksterhooghout werd onder andere bewoond door advocaat Bast en later door de familie (Anton) Eekels. Ten oosten van dit pand waren het van de Stationsstraat afkomstige Electrotechnisch Bureau Herman G. Eekels en de smederij met woonhuis van de familie Tulp gevestigd. Op deze locatie staat thans het appartementencomplex “Eekelshof”.

Tussen het woonhuis en het

Electrotechnisch Bureau liep het Piccardslaantje [22], dat de verbinding vormde tussen de Hoofdstraat en de achter het Electrotechnisch Bureau gelegen tennisbaan van de tennisclub N.O.H.N. (Net Over Het Net). Het tweede pand (“Buitenlust”) is gebouwd door de aanne-mer (van onder andere het Woltjerspoor) Schaap; naderhand was in het pand de tandartsen-praktijk van Siebenga gevestigd. In het derde pand is onder meer de Rotterdamsche Bank gehuisvest geweest.

Eén van de vijf openbare lagere scholen binnen de gemeente Hoogezand (uitgezonderd de buitengemeenten) stond aan de Hoofdstraat, namelijk de Komschool [25]; aan de oost-zijde hiervan was de onderwijzerswoning gelegen, onder andere bewoond door meester Jansma. Op de plaats van het schoolplein ligt thans de De Houtmanstraat. Na afbraak van de onderwijzerswoning is in de vijftiger jaren van de voorgaande eeuw het warenhuis “De Kandelaar” (later Blokker) gebouwd. Momenteel is het pand in gebruik bij apotheek Kranenburg (Hoofdstraat 67). Het aan de westzijde van het schoolplein staande herenhuis is omstreeks 1955 afgebroken ten behoeve van de nieuwbouw van de manu-facturenwinkel van H. Ruding (later First Lady). Daarnaast stond de in 1912 door makelaar Okken uit Sappemeer gebouwde- en aanvankelijk door de familie Milius gehuurde bioscoop. Later is het pand in eigendom gekomen bij de familie Milius. Na sluiting van de bioscoop omstreeks 1970 was onder andere de HEMA in het pand gehuisvest. Zowel

het pand van Ruding als dat van de bioscoop zijn inmiddels afgebroken. Op deze locatie staat thans een appartementencomplex “t Hooge Sant”.

Zo geleidelijk aan bereiken we het centrum van Hoogezand met het gemeentehuis als middelpunt en in de directe omgeving hiervan vrij veel middenstandszaken.

Na de Tweede Wereldoorlog was dit het gebied, waar de jeugd tijdens het weekend samen kwam om te flaneren vanaf Hotel Faber tot in de omgeving van de bioscoop. In de volksmond werd dit gedeelte van de Hoofdstraat de “Glinne Riep(b)e” genoemd.

Na aankomst bij de Hoogezandsteril (-brug) steken we deze over. De vaste til [O] is in 1908 vervangen door een draaibrug. Alle vaste tillen werden verhoogd aangelegd, zodat de schepen een vrije doorgang hadden. Op enkele locaties, waar deze vaste tillen gelegen hebben, is nog steeds een verhoging in de wegdek waar te nemen.

Kerkstraat

We hebben nu de Zwarte Weg (thans Kerkstraat) bereikt, die in de richting van de spoorwegovergang wordt afgelopen. Direct aan de oostzijde van de weg stond het woonhuis van de dominee van de Nederlands Hervormde kerk (Damkerk). Aan de westzijde van de weg

Zwarte Weg met gasfabriek, omstreeks 1900

was het autobedrijf van Bischoff gevestigd; daarnaast de manufacturenwinkel “Morgenster” van de familie Clobus. Precies tegenover de winkel van Clobus was de Schoolstraat richting het Westerpark gelegen.

Meer in zuidelijke richting bevond zich aan de westzijde de marechausseekazerne, later stond op deze locatie het politiebureau en thans het Postkantoor. Tegenover de kazerne was de gemeentelijke gasfabriek te vinden; op deze locatie staat thans een woon-winkelcomplex.

Even ten zuiden van de marechausseekazerne lag het toegangsweggetje naar de distilleerderij van Van Calcar [26], staande aan het Heveapad [29]. Schuin tegenover het “Van Calcarslaantje” was, aan de oostzijde van de Zwarte Weg, het garagebedrijf van Groeneveld en Jager gevestigd; de werkplaats was gehuisvest in het voormalige diaconiehuis van de Nederlands Hervormde kerk. Vlak voor de spoorwegovergang stond, aan de westzijde van de Zwarte Weg het tolhuisje, dat in 1959 is afgebroken. Het pand schuin tegenover het tolhuisje, op de hoek van de Zwarte Weg en de Achterweg (Parallelweg) heeft jarenlang een horecafunctie gehad (café Juliana, The Corner); thans doet het dienst als koffie-shop A-7. Na de spoorwegovergang gepasseerd te zijn bereiken we de Kielsterstraat (thans eveneens Kerkstraat geheten).

Direct aan de oostzijde van de straat stond aan de zuidzijde van de spoorlijn het fabriekspand, waarin onder andere een inzetterij van zoute bonen, de NV Praeservenfabriek Erica was gehuisvest. Deze fabriek is in 1932 onder dezelfde naam door de firmanten Geert en Jelte Nijborg en Fritz Rehfeld voortgezet als aardewerkfabriek. Van 1943 tot 1954 was de aardewerkfabriek Irene in hetzelfde pand gevestigd. Thans ligt hier het voet- en fietspaadje naar het Zuiderpark. De aardewerkfabriek Erica is in die periode verhuisd naar de

Eendrachtsweg, aan de westzijde van het Kieldiep. Schuin tegenover dit paadje, aan de westzijde van de straat, nam de in 1917 gestichte kantoorboekenfabriek Atlanta, vooral na de Tweede Wereldoorlog, een dominante plaats in. Tussen de kantoorboekenfabriek en de bakkerij van Streuper was een doorgang gelegen naar het aan de oostzijde van het Kieldiep gelegen Atlantapad [28]. Hieraan stond tevens de suikerwerkenfabriek van Hoepman; voorheen werd dit pand gebruikt voor het inmaken van groenten, vooral in de vorm van gezouten bonen en zuurkool. Naderhand is de suikerwerkenfabriek verhuisd naar het industrieterrein te Martenshoek; in een later stadium is eveneens Atlanta onder de naam Smead naar hetzelfde industrieterrein verplaatst. De panden van onder andere Atlanta en Hoepman zijn inmiddels afgebroken; het vrijgekomen terrein zal deel uit gaan maken van het nieuwe stadscentrum van Hoogezand.

Meer in zuidelijke richting, eveneens aan de westzijde van de Kielsterstraat, was het Turfstraatje [24] gelegen. Het Turfstraatje vormde de verbinding tussen de Kielsterstraat en het Atlantapad en diende onder andere voor de bevoorrading van het schuin tegenovergelegen Armenhuis (“Waarkhuus”). Vooral de aanvoer van brandstoffen, in de vorm van turf, en aardappelen vond plaats door middel van schepen. In het voormalige Armenhuis, dat in 1902 is opgericht, is thans dansschool Van der Vlag gevestigd.

Burgemeester van Royenstraat

Ongeveer tegenover het Armenhuis is de ingang naar de Burgemeester van Royenstraat met de brug over het Kieldiep. Op de noordwestelijke hoek hiervan stond de boerderij van Freerk ten Kate, waarin later de bouwmaterialenhandel van Pronk was gevestigd. Daar tegenover stond, op de zuidwestelijke hoek, hotel café restaurant “De Nieuwe Brug” met als eigenaars onder andere de families Rowaan en Zijlstra. Thans staat op deze locatie het appartementencomplex “De Nieuwe Brug”.

De Burgemeester van Royenstraat, aangelegd omstreeks 1924, vormt de verbinding tussen de huidige Kerkstraat en de Woldweg. Ongeveer halverwege de straat stond aan de zuidzijde, tegenover de ingang van de Spoorstraat, de zendmast van de R.O.N.O. (Regionale Omroep Noord en Oost). De zendmast is inmiddels verplaatst naar de splitsing tussen Kiel-Windeweer en Nieuwe Compagnie. Vanaf de Burgemeester van Royenstraat bereikte men langs de zendmast het Guitpad, dat min of meer evenwijdig lopend aan de Woldweg de verbinding vormde met Wolfsbarge. Aan het pad stond (en staat nog) een aantal woonhuizen en boerderijen. Aan de noordzijde van de Burgemeester van Royenstraat stonden tussen het Kieldiep en de Spoorstraat twee particuliere ijsfabriekjes, namelijk die van de familie Rozema en die van de familie Heiting. Aan de Eendrachtsweg (thans Van der Duyn van Maasdamweg), gelegen aan de westzijde van het Kieldiep, was sinds 1936 de van de Kielsterstraat overgekomen aardewerkfabriek Erica gevestigd. Even voor de klapbrug nabij de splitsing tussen Kiel-Windeweer en Nieuwe Compagnie stond aan de westzijde de aardappelmeelfabriek “De Eendracht”. De toevoerwijk en de bedrijfswoning van de aardappelmeelfabriek herinneren nog steeds aan de activiteiten hier ter plaatse.

Teruggekomen bij de brug over het Kieldiep leidde een trappetje aan de noordzijde van de brug naar het Atlantapad [28] en aan de zuidzijde naar het laantje, waaraan een aantal kamers (“Boon’s kamers”) stond [27].

De wandeling wordt vervolgd aan de Kielsterstraat in zuidelijke richting nabij de afslag bij de Burgemeester van Royenstraat. Even ten zuiden van deze straat stond de openbare lagere Kielsterschool [23] met de onderwijzerswoning van “meester Klaassen”. Later is in

het schoolgebouw de Huishoud- en Industrieschool gevestigd geweest. Iets zuidelijker was het gemeentelijke slachthuis gelegen met daar tegenover het café “Onder de Linden” van de familie Olthof, de stamkroeg van vele slagers uit Hoogezand-Sappemeer.

Later was het café onder andere in het bezit van de families Bos en Berg; thans bevindt zich in het pand het chinees restaurant “Rose Garden”. Min of meer achter de openbare lagere school stond, aan de Kieldiepzijde, het zogenaamde “Flintenhok”, waar evenals in Sappemeer, vooral tijdens de wintermaanden door werkzoekenden Drentse veldkeien werden geklopt, toegepast voor de verharding van wegen. Iets zuidelijker was aan de oostzijde van de Kielsterstraat de ingang van de omstreeks 1918 aangelegde Kalkwijkster Dwarsweg, later Nieuweweg genoemd, met op de zuidelijke hoek de kruidenierswinkel van Koning. De Nieuweweg vormde (en vormt nog steeds) de verbinding tussen de Kielsterstraat (Kerkstraat) en de Kalkwijk. Ten noorden van de Nieuweweg is in de jaren zestig van de voorgaande eeuw het Zuiderpark aangelegd; ten zuiden ervan ligt het sportpark “De Kalkwijk” met zwembad en sporthal. De eveneens op deze locatie aangelegde ijsbaan is sinds een groot aantal jaren weer verdwenen.

Inmiddels hebben we de Kielster (Zwarte) Achterweg bereikt. Deze, aanvankelijk onverharde weg vormde de scheiding tussen de verveningen vanuit enerzijds Kiel-Windeweer en anderzijds vanuit Kalkwijk. De naam “Zwarteweg” is afgeleid van het woord “zwet” of “zwatte”, hetgeen scheiding of grens betekent.

We lopen weer terug in de richting van de spoorwegovergang en na het passeren hiervan draaien we rechtsaf de Achterweg (thans Parallelweg) in.

Parallelweg

Aan de linkerkzijde stond meteen het in 1911 opgerichte Instituut Hommes met daarachter het sportveld, waar onder andere de voetbalvereniging Hoogezand jarenlang de thuiswedstrijden speelde. Na afbraak van het gehele complex in 1984 zijn op het vrijgekomen terrein eensgezinswoningen gebouwd (Hommeshof).

Meer in oostelijke richting liggen de twee toegangswegen, de Parklaan (thans Van Oldebarneveldlaan) en de Schoolstraat (thans Schimmelpennincklaan) naar het in de periode van 1920 tot 1924 ontwikkelde Westerpark. Aan de westzijde van laatstvermelde laan stond de Hoogezandster M.U.L.O.-school met directeurswoning. Tegenover de Schoolstraat was via de spoorwegovergang de kwekerij van Franssen te bereiken. Het gebied, gelegen tussen de spoorlijn en de Nieuweweg, dat voor een groot gedeelte werd ingenomen door groentekwekerijen, is in de jaren zestig van de voorgaande eeuw ontwikkeld tot het Zuiderpark. Aan het einde van de Achterweg (Parallelweg) lag de in 1892 gebouwde brug over het Kalkwijksterdiep [N], richting de Stationsweg.

Beukemastraat

Op de hoek van de Achterweg en de Beukemastraat is omstreeks 1930 de nieuwe kruidenierswinkel, annex broodbakkerij van de Coöperatie “Eendracht Maakt Macht” gebouwd. Het volgens de Amsterdamsche School gebouwde pand is later in gebruik geweest bij con-

Begin ontwikkeling Westerpark met links de villa “Huijze Ria” en op de achtergrond Instituut Hommes

structiebedrijf Brekeling, terwijl momenteel makelaardij Duit in het pand is gevestigd. De oude winkel van de Coöperatie stond direct ten noorden van dit nog steeds bestaande pand aan de Beukemastraat. Na demping van het Kalkwijksterdiep ten noorden van de spoorlijn in 1969 is de straatnaam Fabriekskade verdwenen en heet het geheel nu Beukemastraat. Iets ten noorden van de eerste Coöperatie-winkel was de boot- en sloepenbouwerij van Blaak gevestigd. Hier werden veel reddingsboten voor de langs het Winschoterdiep gebouwde coasters vervaardigd. Tegenover de strokartonfabriek was de derde toegangsweg naar het Westerpark gelegen, namelijk de Singel. Tijdens de ijsperiodes was het hier een drukte van belang aangezien de ingang van de ijsbaan zich aan de Singel bevond. Na sluiting van de ijsbaan in de jaren vijftig van de voorgaande eeuw zijn op het vrijgekomen terrein de zogenaamde “Korbo-woningen”, zoals bijvoorbeeld aan de Thialflaan, gebouwd. In het Westerpark stond tevens de muziektempel, waar regelmatig concerten werden gegeven door onder andere het Fanfare-orkest H-S.

Verlengde Zuiderstraat

We vervolgen onze wandeling langs de Beukemastraat in noordelijke richting en bereiken de Verlengde Zuiderstraat, gelegen aan de zuidzijde van het Winschoterdiep. Tegenover “Gepke’s Draai” [L] was de kruidenierswinkel van Harm Dijkhuis, een neef van de bij de Borgercompagniesterbrug wonende Hendrik Dijkhuis, gelegen. Naderhand is de kruidenierszaak voortgezet door respectievelijk Attema en Woldendorp. Ook de mast- en blokmakerij van Hulsebos heeft gebruik gemaakt van het pand en tenslotte was het constructiebedrijf Lockhorn er gevestigd. Op de hoek van de Beukemastraat en de Verlengde Zuiderstraat stond de breiwinkel van weduwe Schiltkamp. De Verlengde Zuiderstraat verder aflopend in westelijke richting bereiken we de brug over het toevoerkanaaltje naar de scheepswerf van Boon, Molema en De Cock. De woningen ter weerszijden van het kanaaltje waren eigendom van Cornelis Jan de Cock.

In het pand ten oosten van het kanaaltje was later het installatiebedrijf van Groenewoud gevestigd; na afbraak van het pand ten westen ervan is eind jaren vijftig van de voorgaande eeuw een nieuw pand gebouwd ten behoeve van de boekhandel “De Librije”. Op de plaats van het toevoerkanaaltje ligt thans de Van Slingelandtstraat. Tegenover de bioscoop treffen we ten zuiden van het kanaal de graanmaalterij “De Nijverheid” van Samuel Jonker aan, met de elevator aan de walkant. Naast de grossierderij van Van der Ark stond de imposante, in 1911 gebouwde villa “Overwater”, waarin gedurende vele jaren Titia Reiders-Boerma heeft gewoond. De eerste versie van de villa “Overwater” was iets meer in weste-

De Verlengde Zuiderstraat omstreeks 1910

De Verlengde Zuiderstraat omstreeks 1910

lijke richting te vinden; in het pand, waarin later de paardenslagerie van Jac. Retsema was gevestigd.

Na de pastorie en de N.H.-kerk (Damkerk) gepasseerd te zijn bereiken we weer de Hoogezandsteril (-brug) [O].

Precies tegenover de brug stond op de locatie, waar nu de Kerkstraat richting de Knijpsbrug loopt, de villa van de familie U.D. Reinders, die zich veel heeft beziggehouden met land- ontginningen. Aan de westzijde ervan stond het winkel pand van de dames Dieters, hoeden- maaksters van beroep, later bloemist Lanting en tenslotte schoenhandel Eising.

De Verl. Zuiderstraat met rechts op de voorgrond villa "Overwater" en meer op de achtergrond de graanmaaldery met elevator van Jonker, omstr. 1925

Hotel Faber

Na de toch wel vermoeiende wandeling nemen we even een rustpauze, onder genot van een kop koffie, in het sinds 1901 bekende Hotel Faber. Voorheen zwaaide de familie Roelfsema hier de scepter. In de sinds 1726 (tot 1879) als "Regthuis" in gebruik zijnde herberg werden rechtzittingen gehouden. Van 1808 tot 1887 vergaderden de vroede vaders van de gemeente Hoogezand in de herberg, annex logement.

Ten westen van Hotel Faber was de huisartsenpraktijk van dr. Koppius en later van dr. Jensema gevestigd. Thans is hier het notariskantoor van Veldkamp en Elzinga (Meint Veningastraat 121) gehuisvest. Op de hoek van de Hoofdstraat en de Knijpslaan stond het postkantoor, dat omstreeks 1980 is verhuisd naar de Kerkstraat. Het voormalige Postkantoor is naderhand verbouwd tot een appartementen-complex, "De Posthoorn".

Aan de Knijpslaan bevinden zich verschillende begraafplaatsen. Op de westelijke hoek is achter de klokketoren van 1783 de Oude Begraafplaats gelegen. Ten noorden hiervan ligt het parkachtige "De Stille Hof", terwijl schuin tegenover "De Stille Hof", aan de oostzijde van de Knijpslaan zich de derde begraafplaats bevindt, namelijk de Algemene Begraafplaats. Vóór de aanleg van het Nieuwe Winschoterdiep was ook de Joodse Begraafplaats rechtstreeks vanaf de Hoofdstraat via de Knijpslaan te bereiken. De Joodse Begraafplaats ligt overigens binnen de gemeente Slochteren.

V.l.n.r. Postkantoor, woonhuis en praktijk van huisarts Koppius en tenslotte hotel Faber, omstr. 1920

Verlengde Hoofdstraat

We zijn inmiddels aangekomen op de aan de noordzijde van het Winschoterdiep gelegen Verlengde Hoofdstraat. Ten westen van de Oude Begraafplaats stonden (en staan nog voor

een groot gedeelte) verschillende riante herenhuizen, die zullen worden beschreven met de tussen haakjes vermelde, huidige Meint Veningastraat-straatnummers.

Grenzend aan de Oude Begraafplaats staat nog steeds het pand van dr. Blonk; nadat zijn schoonzoon (dr. De Vries) de praktijk heeft overgenomen dient het pand thans als woonhuis van R.P.M. de Vries, kleinzoon van de eerstvermelde bewoner en eveneens huisarts van beroep (Meint Veningastraat 115). Daarnaast staat het pand van de familie Bosma, waarin later het bevrachtingskantoor van achtereenvolgens Rubingh en Wilbrink en het woonhuis van de familie Nieborg waren gevestigd. Thans is in hetzelfde pand Apotheek Medisch Centrum “t Hoogezand” gehuisvest (Meint Veningastraat 113). In het derde pand ten westen van de Oude Begraafplaats bevonden zich de klompenhandel van Lamein en de meubelzaak van Huizing, later oefende de heer Lamein hier het kappersberoep uit. Thans doet het pand dienst als huisartsenpraktijk van Dr. R.P.M. de Vries (Meint Veningastraat 107). Het volgend huis werd aan de oostzijde bewoond door de familie Ottens (hoofd der school te Foxhol) en aan de westzijde door de familie Kliphuis-Van Delden (Meint Veningastraat 105/103). Het volgende pand, waarin onder andere groenteboer Scholten aan de oostzijde en huisarts Van der Kooi (later Kalma) aan de westzijde hebben gewoond is in de vijftiger jaren van de voorgaande eeuw afgebroken ten behoeve van de aanleg van het verlengde van het Kieldiep, richting het Nieuwe Winschoterdiep. Aan de oostzijde van dit pand was het laantje naar het sportveld gelegen, alwaar onder andere de handbalafdeling van de gymnastiekvereniging H-S de thuiswedstrijden speelde. De beide volgende panden werden bewoond door respectievelijk de families Hidding (101) en J.R. Smit

Machinefabriek en scheepswerf E.J. Smit

(99), beide directeur bij machinefabriek en scheepswerf E.J. Smit. De machinefabriek was gevestigd aan de overzijde van het het Winschoterdiep (Brugstraat), op het huidige terrein van Eska Graphic Board BV. Later zijn de machinefabriek en de scheepswerf verhuisd naar Westerbroek.

Iets meer in westelijke richting stond op de huidige locatie van GAMMA (Meint Veningastraat 87) de omstreeks 1820 door Pieter Hendriks Westers gebouwde boerderij. De boerderij stond op het oostelijke gedeelte van het voormalige borgterrein van “Vredenburg”. Vanaf 1925 tot 1953 is de boerderij bewoond geweest door de familie Braam, die naderhand is verhuisd naar de boerderij, waar later het benzine-pompstation van Poortman zich heeft gevestigd. Even verderop bevond zich een molen. Restanten van deze molen zijn nog terug te vinden in de schuur, staande achter de doe het zelf-zaak van HECO. Hier bevond zich een rij kamers [30].

Vredenburg

Ter hoogte van Meint Veningastraat 75 t/m 87, respectievelijk de boerderij van de familie Smit en de bouwmarkt GAMMA, stond voorheen de borg “Vredenburg op ‘t Hogesand”.

De borg is in 1664 gebouwd door Gerhard ten Berge, onder andere Raadsheer en meerdere malen Burgemeester in de stad Groningen. In 1804 is de borg op afbraak verkocht door Dr. Eisso Metelkamp. Achter de boerderij van de familie Smit is na de Tweede Wereldoorlog, ten zuiden van het Nieuwe Winschoterdiep, de Noordelijke Vezelplatenfabriek (NOVE) gebouwd. De fabriekspanden zijn later onder andere in gebruik geweest bij de plafondplatenfabriek Armstrong. Bij de bouw van de vezelplatenfabriek zijn nog restanten van de fundamenteën van de borg aangetroffen.

Tijdens het vervolg van onze wandeling passeren we de in opvallende stijl gebouwde villa “Greta” van de familie R.E. Mulder-Van Delden; thans verkeert het pand in een vrij vervallen staat. Via de koperslagerij van Hänzels, later De Haan, bereiken we het logement “De Gouden Koe”; later was het pand in het bezit van de dames Suuroverste. Ook heeft de familie Bontekoe een manufacturenhandel in hetzelfde pand gedreven (Meint Veningastraat 59). Na de Hovingsgang [34] gepasseerd te zijn bereiken we het voormalige café Van der Bent. In 1899 is in het café besloten tot de oprichting van de vereniging “Ons Huis”. De opzet van de vereniging was om allerlei cursussen te geven en de mensen min of meer te binden aan de vereniging om zodoende onder andere het drankmisbruik tegen te gaan. Met de eigenaar van het café werd de afspraak gemaakt om het café en vooral ook de grote tuin voor dit doel te gebruiken. Op 1 januari 1900 werd dan ook al besloten een muziekvereniging onder de naam “Ons Huis” op te richten. Deze vereniging was uiteindelijk de voorloper van het meer dan honderd jaar oude “Fanfarecorps H.S.”. Later was in dit pand de Twentsche Bank gevestigd en thans het kantoor van de Christelijke Woningbouwvereniging Talma. Ten westen van dit pand bevond zich het aannemersbedrijf van Schaap, de hoofdaannemer van het Woldjerspoor. Het vervolg van onze wandeling in westelijke richting langs de Verlengde Hoofdstraat vindt plaats in Martenshoek en wordt beschreven onder het hoofdstuk “Martenshoek”. We keren vervolgens terug in de richting de Hoogezandsteril (-brug) [O].

Brugstraat

Na de brug overgestoken te zijn draaien we rechtsaf en bereiken zodoende de Brugstraat. De naam Brugstraat is afgeleid van het feit, dat in de straat vrij veel bruggen aanwezig waren. Na de Tweede Wereldoorlog is de naam Brugstraat veranderd in Meint Veningastraat, dit ter nagedachtenis aan de tijdens de Tweede Wereldoorlog ter dood gebrachte bakker Veninga. Na de demping van het Oude Winschoterdiep is ook de aan de noordzijde van het kanaal gelegen Verlengde Hoofdstraat veranderd in Meint Veningastraat. Op de hoek van de Zwarte Weg en de Brugstraat stond de boekenhandel van J.J. Smedes, voorheen W. Poutsma; thans bevindt zich in het pand de woninginrichting van de familie Koeneman. Veel van de rond 1900 uitgegeven ansichtkaarten zijn uitgegeven door deze boekenhandel. De heer Smedes was tevens een bekend persoon in de muziekwereld, zo is hij onder andere jarenlang dirigent van het Fanfarecorps H-S geweest. Lopend in westelijke richting passeren we onder andere de kruidenierszaak van Bronsema (thans muziekhuys Evelyn Novacek, Meint Veningastraat 132), de koffiebranderij van Ruding en bereiken de Kielsterklap [P] over het Kioldiep. Op de oostelijke hoek stond de behuizing van majoor Scato Burs Trip, gebouwd als buitenplaats van Abraham Gerlacius in 1756. Later was op deze locatie de muziekhandel en muziekschool van Jager gevestigd. Aan de oostzijde van het Kioldiep stond niet alleen de distilleerderij van Van Calcar, maar eveneens de van de

Borgercompagniesterhoek afkomstige Hevea-bandenfabriek. De naam Heveapad, die tot op heden van toepassing is, herinnert nog aan de reeds jaren geleden vertrokken fabriek. Aan de westzijde van het Kieldiep stond de houtzaagmolen van Maathuis. Op 17 augustus 1895 vloog de molen tengevolge van een loeiende zuidwester storm in brand. Tijdens deze catastrofale brand, zoals die zich in de geschiedenis van Hoogezand nog niet eerder had voorgedaan, ging niet alleen de molen met het daarvoor staande huis verloren, maar ook de Kielsterklap [P] en op twee na alle huizen aan de Brugstraat tussen het Kieldiep en de Zwarte Weg. Zelfs aan de noordzijde van het Winschoterdiep brandden nog een paar panden volledig of gedeeltelijk af. Naast de houtzagerij stond het woonhuis van burgemeester Van Royen, “Sorgvliet” geheten. Voordien had de advocaat Eisse Metelercamp het pand bewoond. Tot voor de afbraak in 1953 was het pand met het achterliggende terrein in gebruik bij oud-ijzerhandelaar Simons, die later is verhuisd naar de hoek van de Foxhamster Hoofdweg en de Nieuwelaan, thans Woldweg. In 1953 is het pand ten gunste van de actie “Beurzen open, Dijken dicht”, naar aanleiding van de overstromingen in Zeeland, verkocht aan de familie Suurmeijer, die het pand heeft afgebroken en er een nieuw herenhuis voor in de plaats heeft gebouwd.

Bij het vervolg van onze wandeling bereiken we al heel snel de brug over het zijkanaaltje naar de strokartonfabriek van Beukema en Co [Q]. In het kanaaltje werden enerzijds de schepen met stro gelost voor de fabricage van strokarton en anderzijds laadde men hier de schepen met karton en papier. Tijdens de demping van het Oude Winschoterdiep heeft men het kanaaltje in 1962 verbreed, waarna het de verbinding vormt tussen het Kieldiep en het Nieuwe Winschoterdiep. Slechts gedurende een tiental jaren heeft de scheepvaart nog gebruik gemaakt van deze nieuwe verbinding. Het laatste gedeelte van het Kieldiep nabij de klap is in diezelfde periode gedempt. Op deze locatie is thans het huidige Heveapad gelegen. Even verderop lag de derde brug op korte afstand in de Brugstraat, de handbediende ophaalbrug over de kolk ten oosten van de stoommachine- en motorenfabriek, annex stoomketelmakerij en grofsmederij van E.J. Smit en Zonen [R]. Het bedrijf is later onder andere als scheepswerf verhuisd naar Westerbroek.

Iets meer westwaarts passeren we de bakkerij van tijdens de Tweede Wereldoorlog omgebrachte Veninga; in dit pand is thans de bakkerij van Meijer gevestigd (Meint Veningastraat 90). Direct ten westen van de bakkerij was de voorloper van de school in Martenshoek gehuisvest. Later werd in het schoolgebouwtje (met klokgevel) het beroep van klompenmaker door de heer Overzet uitgeoefend; thans is het pand in gebruik bij de Dumpshop H-S. Tussen de bakkerij van Veninga en de voormalige school was het “Bruinings- en Bollegraafslaantje” gelegen [31]. Het laantje, waaraan onder andere de families Bollegraaf en Visker hebben gewoond, gaf eveneens toegang tot de achteringang van de zojuist vermelde school. Verderop langs de Brugstraat was tevens de “Mizzemaarkt” (mestmarkt) ter hoogte van het huidige adres Meint Veningastraat 62/62a gevestigd. Hier werd door de stad Groningen het met behulp van pramen aangevoerde stadsvuil (“stratendrek”) verhandeld. Het stadsvuil werd gebruikt, evenals de wierdegrond afkomstig van de wierden in Noord-Groningen, als bemesting voor de na de vervening achterblijvende dalgrond. De restanten van het als mest gebruikte stadsvuil zijn in de Veenkoloniën nog steeds te vinden in de vorm van onder andere pijpen-, aardewerk- en porseleinfragmenten met af en toe muntjes. Ter hoogte van de “mizzemaarkt” wordt onze denkbeeldige wandeling door Hoogezand beëindigd en zal deze worden voortgezet in Martenshoek.

Geraadpleegde literatuur

- Oud Hoogezand en Sappemeer in woord en beeld, Leonard Smid; De Librije, 1975
- Hoogezand-Sappemeer in oude ansichten, A.M. Schiltkamp; Europese Bibliotheek Zaltbommel, 1971
- Hoogezand-Sappemeer in oude ansichten – deel 2, A.M. Schiltkamp; Europese Bibliotheek Zaltbommel, 1977
- 375 jaar Hoogezand en Sappemeer, Stichting 400 jaar Veenkoloniën, 2003
- Borgen en hofsteden in en om Hoogezand-Sappemeer, Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer e.o., 1996
- Historische Atlas Groningen. Herdruk Chromotopografische Kaart des Rijks; 1 : 25.000 Uitgeverij Robas Producties, 1990
- Vormen uit Vuur. Adco - De Afdeling Aardewerk van de NV Groninger Steenfabrieken 1919-1976, A. van der Meulen en P. Smeele; Mededelingenblad Nederlandse vereniging van vrienden van ceramiek en glas 182/183 (2003/3-4)
- Oud Hoogezand-Sappemeer vanuit de lucht. Foto's KLM Aerocarto, W. Bakema, W. de Haan, G.J. Stuuut; Slingenberg Boekproducties – Hoozeveen, 1999
- Fotoserie gepubliceerd in de HS-krant, "Uit Vervlogen Tijden", 2002 t/m 2009
- Fotocollectie : Gemeente-archief Hoogezand-Sappemeer

Noten

Krimpen, laantjes en scholen

- **15** Het laantje naar het oude stationskoffiehuis, gelegen ten noorden van de kolk. Het laantje liep van het station Hoogezand-Sappemeer tussen het kantoor van groente-expediteur Van Biessum en het woonhuis van kweker Dijkhuis (thans Stationswg 55) via een bruggetje over de toevoer van water, vanuit de kolk naar de Cartonfabriek Hooites-Beukema, richting het stationskoffiehuis (de voorloper van het koffiehuis in Hotel Van Biessum tegenover het station).
- **16** Het laantje achter de kruidenierszaak van Helmers (aan de westzijde van Hoofdstraat 262); aan het laantje stonden bedrijfswoningen, behorend bij de houtzagerij van Brand.
- **17** De Spoordijk is gelegen direct ten zuiden van de spoorbaan aan de oostzijde van de Kalkwijk, tegenover het station "Hoogezand-Sappemeer". Bij de ingang van de Spoordijk was aan de Kalkwijk-zijde de brandstoffenhandel van Tammo Haan gevestigd; aan de oostzijde, ter hoogte van de Stationsstraat, de groente-expediteur Pronk. Langs de dijk stond een aantal woningen.
- **18** De openbare lagere school aan de Kalkwijk, nabij de spoorwegovergang.
- **19** Het Spakmanslaantje was gelegen tussen aannemer Jansen (later Sporthuis Nijboer) en stucadoor Spakman (later juwelier Holle), tussen de huidige Hoofdstraat-nummers 209 en 213.
- **20** Het toegangslaantje naar de kwekerij van Smit (later Wiltjer) was gelegen aan de oostzijde van garage Wijsbeek (later Hendriks en thans Bischoff); ten oosten van Hoofdstraat 181. De kamers aan het laantje zijn onder andere bewoond geweest door de families Visker en Nijburg.
- **21** Vredenburgslaantje, thans Frans Halsstraat, vormde de verbinding tussen de boerderij van Boon en diens landbouwschuur in Kolham bij het Abrams Diepje. De drie rijen kamers zijn nog aanwezig.
- **22** Het Piccardslaantje vormde de verbinding vanaf de Hoofdstraat naar achter het Electrotechnisch Bureau Herman G. Eekels gelegen tennisbaan. Het laantje liep tussen de villa van advocaat Bast en het terrein van Eekels (tussen Hoofdstraat 95 en 97).
- **23** De openbare lagere Kielsterschool heeft gestaan aan de westzijde van de Zwarteweg, de huidige Kerkstraat, ter hoogte van het winkelcentrum "De Hooge Meeren".
- **24** Het Turfstraatje liep van het Kieldiep, via de Zwarteweg naar het Armenhuis ('t Waarkhuus), thans

- dansschool Van der Vlag. Het laantje was gelegen ten noorden van het huidige appartementencomplex “Binnenhof-Zuid” en diende voor de bevoorrading (onder andere turf en aardappelen) van het Armenhuis.
- **25** De openbare lagere Komschool ter hoogte van de huidige De Houtmanstraat en de apotheek van Kranenburg (Hoofdstraat 67).
 - **26** Het “Van Calcarslaantje” liep vanaf de Zwarteweg naar de distilleerderij van Van Calcar, staande aan de oostzijde van het Kieldiep (Heveapad) en was gelegen direct ten noorden van het huidige CWI-gebouw (Kerkstraat 38a).
 - **27** Het laantje naar een rij kamers, staande aan de oostzijde van het Kieldiep ten zuiden van de Burg. Van Royenstraat (“Boon’s kamers”). De laan was te bereiken via een trap bij de brug over het Kieldiep.
 - **28** Het Atlantapad was gelegen aan de oostzijde van het Kieldiep tussen de spoorbaan en de Burg. Van Royenstraat. Aan het pad stond, naast een aantal woonhuizen, eveneens de snoepfabriek van Hoepman. Het pad was te bereiken via :
 - de doorgang tussen Hoepman en de kantoorboekenfabriek Atlanta
 - het voormalige Turfstraatje
 - voor de voetgangers via de trap bij de brug over het Kieldiep
 - **29** Heveapad, gelegen aan de oostzijde van het Kieldiep, ter plekke van het huidige Heveapad. Aan het vroegere Heveapad stonden de Hevea-bandenfabrieken en de distilleerderij van Van Calcar. Aan de westzijde van het Kieldiep stond de houtzaagmolen van Maathuis.
 - **30** Laantje met kamers, gevestigd in de molenshuur ter hoogte van fietsenhandel Smit, thans HECO (Meint Veningastraat 83). Restanten van de molen zitten nog verwerkt in de schuur behorend bij HECO.
 - **31** Bruinings- of Bollegraafslaantje tussen de bakkerij van Veninga (Meijer) en het pand waarin onder andere de schoenklompenfabriek van Ovezet (thans “De Dump”) was gevestigd (tussen Meint Veningastraat 88 en 90). Het laantje, waaraan woningen stonden (onder andere Bollegraaf en Visker) gaf tevens toegang tot de achteringang van de openbare lagere school (de voorganger van de Martenshoekster- en de H.E. Buurma-school).
 - **32** Deurholtgang, gelegen tussen het woonhuis van de familie Reinek en fotograaf Tilman (tussen Meint Veningastraat 64 en 66) nabij de “Mizzemarkt”. Hier werd het stadsvuil verhandeld, bestemd voor de bemesting van de na de vervening achterblijvende dalgrond.
 - **33** De gang aan de Brugstraat ten westen van de “Mizzemarkt” en de naastgelegen klompenmakerij van Vonk, thans ten westen van Meint Veningastraat 56. Aan het laantje stonden enkele kamers, onder andere bewoond door de familie Zwiers.
 - **34** Hovingsgang, genoemd naar de aldaar gevestigde lijkistenfabriek van Hoving ter hoogte van Meint Veningastraat 41.

Tillen, bruggen en hooghoutjes

K : Bonthuisertel (-brug)

L : “Gepke’s Draai”

M : Kalkwijksterhooghout

N : Brug over het Kalkwijksterdiep

O : Hoogezandstertel (-brug)

P : Brug over het Kieldiep (Kielsterklap)

Q : Brug (eerst loopbrug, daarna mechanische ophaalbrug) over het zijkanaaltje naar de strokartonfabriek Beukema & Co

R : Handbediende ophaalbrug over de kolk ten oosten van de machinefabriek E.J. Smit

- 30
- 31
- 32
- 33
- 34
- 35
- 36
- 37
- 38
- 39
- 40
- 41
- 42
- 43
- 44
- 45
- 46
- 47
- 48
- 49
- 50
- 51
- 52
- 53
- 54
- 55
- 56
- 57
- 58
- 59
- 60
- 61
- 62
- 63
- 64
- 65
- 66
- 67
- 68
- 69
- 70
- 71
- 72
- 73
- 74
- 75
- 76
- 77
- 78
- 79
- 80
- 81
- 82
- 83
- 84
- 85
- 86
- 87
- 88
- 89
- 90
- 91
- 92
- 93
- 94
- 95
- 96
- 97
- 98
- 99
- 100

SCHIPPERS IN OPSTAND, MET SCHIETPARTIJ EN GEWONDEN IN DELFZIJL

Chris Nannen

Het is 8 augustus 1919, een miezerige dag in Delfzijl. 's Middags is het een drukte van belang bij de sluis in het Eemskanaal. Oorzaak de schippersactie. De Delfzijlster schippers hadden een telegram gekregen, dat een zekere schipper Schut uit Groningen op reis was naar Delfzijl om daar te laden. Dit moet volgens de schippers voorkomen worden! Toen het schip met twee marechassees aan boord voor de sluis arriveerde, stonden er een paar honderd schippers en een bij elke gebeurtenis nooit ontbrekende groot aantal nieuwsgierigen hem al op te wachten. De schipper, die meer verwensingen en bedreigingen dan hem lief was naar zijn hoofd geslingerd kreeg, liet politie en militairen komen om hem te beschermen. Gezien de dreigende houding van de schippers, werd het beter gewenst het schip eerst voor de sluis te laten liggen, totdat schipper Schut, die geen bondslid was had gesproken met de firma Rottinghuis, voor wie hij rails moest laden. Tegen drie uur staken een paar schippers met een boot over het kanaal en begaven zich naar het schip, waar ze een staaldraad aan het anker vastmaakten. Aan het andere eind van het draad stonden een groot aantal schippers, dat op een sein, toen het schip door anderen was losgegooid, met geweld begonnen te trekken. Snel draaide het schip om, zo snel, dat de schippersvrouw bijna door het helmhout overboord werd geslagen en een aan boord zijnde marechaussee op een niet nader aan te duiden lichaamsdeel terechtkwam.

Met een sleepboot ging het schip, onder groot gejuich van de menigte, in de richting Groningen. Schipper Schut liet de ankerketting vieren, maar het hielp niets. De ketting brak en een deel er van werd met anker en al op de wal getrokken. De politie stond machteloos tegenover de overmacht. Schipper Schut, ervan overtuigd dat het voor hem hier niets gedaan was besloot om, nadat hem ketting en anker weer aan boord waren gebracht, onverrichter zake naar Groningen terug te keren.

Waarom deze schipperskwestie. Het gaat over de beurtregeling. De schippers willen die houden en weigeren de “veiling”. Bevrachting buiten de Beurs om gaat ook niet. Het vervoer over water ligt grotendeels stil. In Amsterdam hebben de schippers in cafés getracht volgens beurt te bevrachten, wat echter uitdrukkelijk verboden is, juist om het vroegere kwaad van bevrachting in kroegen, voor eens altijd onmogelijk te maken. Het staat wel iedere verlader vrij op zijn kantoor overeenkomsten af te sluiten. Werkwillige schippers lopen echter de kans gemolesteerd te worden, omdat de verladers geen geheimhouding hoeven te betrachten, zodat elke overeenkomst gelijk van a tot z publiek wordt, inclusief het bedongen tarief. De schippers zijn niet tevreden met het minimum tarief van 60 procent van het bestaande. Men vergeet echter dat het een minimum is, een maximum is niet gesteld. In Groningen komen de scheepsbevrachters sinds enige dagen niet meer aan de beurs, omdat ze toch geen vracht kwijt worden. De schippers posten aan verschillende kanalen om schippers, die vanuit de provincie mochten komen, te waarschuwen om van de handel geen vrachten aan te nemen. In Emmer Compasuum had een zekere schipper buiten de Beurs om een lading turf geladen voor Delfzijl. Toen hij dacht te vertrekken, werd hem dit belet door een complot van plm. 25 schippers. Deze overvielen het schip en deden het wankelen, zodat tenslotte een groot gedeelte van de bovenlast in het water kwam. In het woonvertrek werd heel wat materiële schade aangericht. Gelukkig bleef het vaartuig drijven. De schipper is onder politiebegeleiding vertrokken. De z.g. Rijksbeursregeling op de schippersbeurzen hield op 8 juli op te bestaan. Daardoor verviel ook het “nummeren” van de vrachten. De Rijksbeursmeesters mogen de reizen niet afnummeren, maar deze wel afmijnen. Daarvan willen de schippers echter niets weten. Dientengevolge ligt de schippersbeurs in Groningen stil. Geen enkele vracht werd vervoerd. Het is rustig op de beurs.

Schipper Schut is niet, zoals beloofd met zijn tjalk “Harmke” naar Groningen teruggekeerd. Hij deed wel alsof hij zijn belofte gestand zou doen en vertrok onder hoera geroep van de aan wal staande schippers en nieuwsgierigen. Bij brug 15 ging hij echter terug. Toen de schippers de “Harmke” zeilende zagen terugkomen, spanden ze een staaldraad over het Eemskanaal en het schip bleef er voor liggen. Schipper en aan boord zijnde politie waren nu echter vast van plan om de haven te bereiken en een der marechausees wist met vier schoten uit zijn karabijn de draad te laten springen. Nu ging het weer verder en er gebeurde niets, tot plots, toen het schip bij de sluis was, van de wal af met stenen werd gegooid in de richting van de “Harmke.” Er werd zelfs uit het publiek een schot gelost. De aan boord zijnde politiemannen waren nu genoodzaakt handelend op te treden en weldra knalden de schoten en suisden kogels en hagelkorrels door de lucht. Al spoedig bleek, dat er gewonden waren. Een achtal personen, meest kinderen, hadden schotwonden opgelopen. De hagelkorrels, door schipper Schut in de in allerijl vluchtende menigte geschoten, hadden het meest hoofd en handblessuren gemaakt. Een persoon werd door een kogel geraakt. Een jongetje had verscheiden hagelkorreltjes in het hoofd en zijn toestand

was vrij ernstig. Doden waren er echter niet te betreuren en de schippers zagen, dat het ook zover niet moest komen. Hoewel de gemoederen hoog opliepen en de toestand de gehele avond door het onderwerp van gesprek was, liet men schipper Schut verder met rust. Deze kwam dan ook 's avonds veilig in de haven aan, waar hij de rails en kiepkarren laadde, welke zoals de firma Rottinghuis meedeelde, niet voor haar werden geladen, maar door Schut waren gekocht en ruim 14 dagen geleden al betaald. De schippers lieten 's avonds de arbeiders per omroeper verzoeken voor Schut geen werk te verrichten. Het plan was dat de "Harmke" de volgende morgen zou vertrekken, maar er was geen wind en een sleepboot scheen er voor Schut niet te krijgen te zijn. Het schip bleef dus liggen onder goede bewaking en behalve de enkele ingewijden wist niemand wanneer de "Harmke" de terugreis zou aanvaarden. Dat bleek wel, toen enkele schippers 's morgens tegen vijf uur bij de sluis stonden. Behalve de veldwachters was er geen sterveling te zien, en de meeste schippers waren ook nog in diepe rust. Er heerste een volkomen stilte in de omtrek. Totdat die stilte werd verstoord door een aantal militairen met bajonet op het geweer, die aan kwamen marcheren onder bevel van de kapitein. Een paar korte bevelen, de militairen verspreiden zich en zetten het terrein af. Langzamerhand kwamen er een paar nieuwsgierigen, later een aantal die naar hun werk moesten en eindelijk verscheen de "Harmke" met versterkte politiemacht aan boord in de sluis. Het schip werd geschut, het zeil gehesen en weg zeilde het schip, dat zoveel beroering had gewekt, ongehinderd, tussen de nog slapende schippers door. De schippers hadden afgesproken dat Schut bij zijn vertrek niet meer lastig gevallen zou worden. De soldaten rukten in.

Ter typering de opvattingen, die in sommige schipperskringen heersten en welke geleid hebben tot het bekende conflict. Van oudsher zijn er schippers geweest, die ook handelaars waren, speciaal in turf. Dit was volkomen geoorloofd en honorabel. Zij haalden de turf van de venen, verkochten deze in Friese gemeenten en voeren dan weer terug om nieuwe turf te halen. Gedurende de oorlog 1914 - 1918 was dit onmogelijk geworden, omdat het Rijk toen beslag had gelegd op alle turf. Nu echter is de turf weer vrijgegeven. De schippers vroegen of ze nu net als vroeger weer hun oude bedrijf mochten uitoefenen? De schippers, georganiseerd in de Schippersbond wilden dit niet toelaten, omdat zo zeggen zij, "wanneer zulk een turfschipper die zelf turf verhandelt, met zijn lege schuit terugvaart, neemt hij goedkoop vrachten aan. Deze lieden zijn van oudsher onderkruipers geweest. Zij willen daarom dat de Regering het deze lieden onmogelijk maakt, hun bedrijf weer op de oude voet uit te oefenen."

Op 19 augustus 1919 hebben de schippers in Delfzijl hun eigen bevrachtingbureau gevestigd in het gebouw van (later) het Leger des Heils aan de Nieuwe weg.

OUDE TIJDEN

Jaap Westerdiep

Commotie.....

Ik ben opgegroeid in Westerbroek aan de Oudeweg in de zuidelijke helft van een dubbele woning naast de pastorie. Ik ben geboren in 1936 en enigst kind. In 1954 kreeg ik verkeering met Harmina Niemeijer. Zoals in die tijd gebruikelijk ontmoetten Mien en ik elkaar op woensdagavond veelal bij Mien thuis en in het weekend bij mij thuis. Het zal midden 1957 zijn geweest dat we op een zaterdagavond bij mij thuis waren en neef Jan en zijn verloofde Leny bleven bij ons slapen want we gingen met zijn vieren 's zondags vissen. Die zaterdagavond zaten we met mijn ouders gezellig te teuten in de woonkamer. Tegenwoordig zijn er maar weinig woningen meer waar 's avonds de gordijnen gesloten worden, maar mijn vader had de eigenaardige gewoonte dat hij eerst de gordijnen sloot en dan pas mocht de lamp boven de tafel aan, vooral geen inkijk!

Tegen 11 uur ging mijn vader naar bed. Hun bed was een bedstee in de voorkamer. Hij kleedde zich in het donker uit in die kamer, nam een half pepermuntje en dook in de bedstee. Wij vieren en mijn moeder bleven nog wat nazitten en toen ontstond de commotie! We hoorden een vreselijk lawaai in de voorkamer, veel gestommel – alsof mijn vader stikte. Nou was mijn moeder heel snel in paniek. Zij vloog via de gang naar de voorkamer, kwam direct terug, vloog naar de keuken en greep in de wc de po en via de kamer en de gang weer naar de voorkamer. Tijdens die snelle run bleef het oor van de “pispot” achter de deurkruk naar de gang hangen en stuiterde de gang in terwijl mijn moeder al in de voorkamer was. Wij erachter aan. Eén van ons deed de lamp aan en daar stond vader, in de bedstee, in zijn lange onderbroek, kokhalzende geluiden te maken en met zijn armen te zwaaien. Hij had het vreselijk benauwd dat was duidelijk. Plotseling vloog het halve pepermuntje uit zijn keel en het eerste wat hij uitriep was: “dou dat licht uut” en stortte hijgend neer in de bedstee. Wij hebben hem er nog vaak mee geplaagd en hij bleef ons kwalijk nemen dat wij hem in zijn onderbroek in het licht hadden gezet met de overgordijnen open. Ik zal die aan de kruk hangende “pispot” die even later door de gang stuiterde nooit vergeten.

OPROEP

Mevrouw Nel de Boer mist Pluustergoud nummer 19 en wil haar collectie graag compleet maken en aangezien er ook geen exemplaar meer aanwezig is in het magazijn, doen wij hierbij een oproep aan de leden om indien mogelijk, hun exemplaar ter beschikking te stellen aan mevrouw De Boer.

Omdat wij wel vaker aanvragen krijgen naar oude nummers van Pluustergoud en niet alle nummers nog voorradig zijn, doen wij hierbij tevens een oproep om, als u ze niet bewaart, uw exemplaren van Pluustergoud ter beschikking te stellen van aanvragers.

KERMISVERHALEN

Wil van Hout en Frens Jonker

Onderstaand artikel is voor een deel gebaseerd op een interview met de heer Wolthuis. De overige informatie is geput uit krantenartikelen en van internet.

Wolthuis als “kermisexpert”

De heer Wolthuis is van kinds af aan geïnteresseerd geweest in alles wat met kermissen te maken heeft. Zijn huiskamer is gevuld met miniaturen van kermisattracties en zijn boekenkast staat vol met mappen en boeken met informatie over kermisaangelegenheden. Aan de wand hangen prachtige posters van o.a. circus Krone. De miniaturen, die in zijn kamer staan, heeft hij zelf deels in elkaar gezet. Wolthuis is timmerman van beroep geweest; passen en meten is hem niet vreemd. Wolthuis is niet de enige die de kermis van Sappemeer prefereert boven andere. Bij de presentatie van de nieuwe c.d. “Aans as aans” van Johan Raspe in Struvé, komt Kees Visscher met zijn stelling dat Sappemeer de mooiste kermis en de mooiste wichter voortgebracht heeft (Nieuwsblad van het Noorden 27-02-1993).

Aan de hand van zijn informatie, opgetekend gedurende twee bezoeken thuis en informatie elders opgedaan hebben we het volgende artikel samengesteld. In het eerste gedeelte staat de kermis in Sappemeer min of meer centraal; dat is geen toeval, want Wolthuis woonde in die plaats. Hij vertelt dat hij als kind al ieder jaar uitkeek naar de laatste donderdag in september en dan vooral naar de dagen van aanvoer en opbouw. Die kermis toen werd gehouden achter de gasfabriek, aan de Parkstraat.

Kamer Wolthuis met kermisaffiches

De familie De Vries uit Hoogezand

Eén van de vaste kermisklanten, en bekende van de Heer Wolthuis, was Tjakko de Vries. Tjakko werd geboren op 26 december 1884 te Noordbroek. Hij trouwde met Egbertje Hateboer op 24 maart 1910 in Scheemda. Tjakko was op dat moment schipper en Egbertje dienstmeid. Zij kregen een zoon, Koenraad. Deze Koenraad trouwde op zijn beurt in 1937 met een dochter van meester Schoenmaker van de Westerschool te Sappemeer. Verder hadden Tjakko en Egbertje nog een pleegdochter, Mila Haubner, zij trouwde met Klaas Visser uit Apeldoorn. Zij allen zouden deel uitmaken van de firma de Vries.

Voor Tjakko zijn kermisactiviteiten startte was hij caféhouder in Winschoten. Op een gegeven moment kon zijn huurcontract niet verlengd worden. Toen zocht hij zijn heil op de kermis. Van Sijkema (een bekende naam in de kermiswereld) nam Tjakko een cakewalk over. Zo'n cakewalk werd door sommigen de dorsmachine van de kermis genoemd.

Dat heeft waarschijnlijk te maken met de bewegingen van het apparaat, die vergeleken werden met bewegingen van een dorsmachine. Douwe Roelof Klinkhamer uit Kielwindweer was, naast caféhouder ook dorsmachinemachinist. Bij hem ontstond het idee van een cakewalk (c.a. 1910). Daar bleef het niet bij, zijn "uitvinding" is in de praktijk gebracht.

De eerste kermis van Tjakko was in Leek in 1921. Het vervoer vond plaats per schip, de "Egbertje". In 1928 ruilde De Vries zijn cakewalk in voor een andere. Deze cakewalk noemde hij Shimmy. In 1931 voltrok zich een kleine ramp, de Shimmy werd in Wolvega in brand gestoken. De Vries had daarvoor in Steenwijk gestaan en vanwege angst voor wraakacties van de plaatsgenoten vroegtijdig naar Wolvega vertrokken. In de "Oprechte Steenwijker Courant" wordt kwaadwilligheid verondersteld. Op de kermis van Steenwijk was nl. ruzie geweest in de tent van De Vries over een verloren portemonnee. Ook in "Ons Noorden" wordt gewag gemaakt van de brand. Voor De Vries een grote schadepost, want de verzekering dekte de schade maar gedeeltelijk. Toch ging De Vries verder. Hij liet een autoscooter bouwen bij stelmaker Bluming in Apeldoorn. De wagentjes kwamen uit Gent en later kocht hij andere en verbeterde wagentjes in Engeland bij Rytcraft. Enige jaren daarna (1937) liet Tjakko de Vries een benzine-racebaan bouwen bij stelmaker Beks in Groningen. In advertenties werd de attractie ook wel omschreven als Speedway. Tjakko de Vries was een gewild kermisexploitant, door steeds weer andere en belangwekkende attracties. Zo trok hij in 1938 de aandacht door de aanschaf van een gloednieuw vermaak, de zogenaamde draaiduivel, ook wel de Demon Whirl genaamd. Hoe werkte de duivelsdraai? Het woord zegt het al, het betreft twee apart draaiende molens, waarvan de gondels als een tandwiel in elkaar pasten, echter zonder iets te raken. De Demon Whirl werd gekocht in Engeland bij de firma Rytcraft. De Vries kwam als eerste met deze machine. De eerste keer dat deze attractie werd vertoond was op de Paaskermis (1939) in Harendermolen, op het terrein bij café Bolhuis. Wolhuis is in het bezit van een videofilm van dit eerste optreden. De belangstelling is groot. Opvallend is dat het publiek van toen voornamelijk bestond uit volwassenen.

Wanneer de Tweede Wereldoorlog uitbreekt wordt reizen moeilijker. Toch weten we dat Tjakko de Vries in september 1940 draaide in Sappemeer. Het vervoer vond plaats per schip.

De vrachtauto's waren gevorderd door de Duitsers en vervoer per spoor was verboden of onmogelijk door de vernieling van spoorbruggen. Schipper Stuit zorgde voor het vervoer. Hij maakte ook deel uit van het bedieningspersoneel van de apparaten. Naast de duivelsdraai werden door de familie De Vries ook de cakewalk, de racebaan en een autoscooter geëxploiteerd. In het jaar 1943 kreeg de kermis in Sappemeer een heel ander karakter. De N.S.B.-burgemeester Van der Ham schreef een kermis uit ten behoeve van de Winterhulp. De Winterhulp was een initiatief van Seijss-Inquart. De opbrengst van de Winterhulp zou ten goede komen van armlastige landgenoten. Inkomsten kreeg men voornamelijk via

De kamer van Wolhuis met op de voorgrond de duivelsdraai

inzamelingen, verlotingen e.d. Veel Nederlanders waren niet van plan deze nazi-instelling te steunen. Op pamfletten van de Winterhulp kon men overal in het land lezen: “De knopen van mijn gulp zijn nog te goed voor Winterhulp.” Burgemeester Van der Ham dacht met het organiseren van een kermis inkomsten binnen te krijgen. De familie De Vries weigerde medewerking te verlenen.

Wanneer in 1945 zoon Koenraad de Vries overlijdt stopt Tjakko met zijn kermisgebeuren en verkoopt de duiveldraai. De attractie bleef draaien, veel later werd deze attractie omgebouwd tot een winterlandschap met twee levensgrote beweegbare sneeuwmannen met daar om heen huisjes. Omstreeks 1975/76 is de tent, die opgeslagen was in Spijk, door brand vernield.

Kermisattracties, zoals ze op de kermis in Hoogezand of Sappemeer te zien waren

Het organiseren van een kermis bracht heel wat werk met zich mee. Voor Sappemeer

gold dus de regel dat in april de exploitanten door de gemeente werden uitgenodigd in Struvé om in te schrijven voor de kermis eind september. De gegunden waren verplicht een aanbetaling te doen. Op de laatste donderdag in september was het zo ver. De exploitanten kwamen van heinde en ver. De Hollanders kwamen per spoor, de noordelingen per vrachtauto. Gedurende de bezettingsjaren (1940-1945) was vervoer per spoor of onmogelijk of door de Duitsers verboden. Vrachtauto's waren gevorderd, dus vond het vervoer van de toestellen plaats per schip. Met handkarren werd het materiaal naar de Parkstraat vervoerd. De meeste exploitanten hadden vaste krachten, die ook meehielpen de toestellen op te bouwen.

Kermis Sappemeer

Een vaste plaats op de kermis in Sappemeer was er voor de Kop van Jut. Op de foto boven is hij op de voorgrond te zien. Wolthuis noemt dadelijk de naam, van de eigenaar, namelijk Kamphuis. Het krachttoestel bestaat uit een hefboom waarvan het uiteinde door een sterke veer omhoog wordt gehouden. Door er met een hamer op te slaan wordt de veer ingedrukt en komt het andere uiteinde van de hefboom omhoog. Daarop ligt het gewichtje dat omhoog wordt geschoten en glijdt langs de rail omhoog. Slaat men hard genoeg, dan komt het gewichtje tot bovenaan en slaat het ergens tegenaan, dan klinkt een knal of een bel. In de Paradetent van Andreessen traden acrobaten op die hun kunsten wilden vertonen. Om het publiek enthousiast te maken stonden zogenaamde oplopers, tussen het publiek, die met luide aanmoedigen mensen aanzetten naar binnen te gaan. Fakir Zwarte Freddy maakte furore met zijn spijkerbed en vloer van glasscherven. Rabandra kon de toekomst voorspellen en was verder hypnotiseur. Volgens Wolthuis maakten de fakir en de hypnotiseur soms ruzie en daarbij gebruikte Rabandra zijn zwarte kunsten om Freddy “dwars” te zitten. In de tent van Gerry Duins, Studio 7 genaamd, trad een sterke man op, een boeienkoning. Voor sommigen was de spanning zo groot dat iemand van “schrik” flauw viel. Deze “patiënt” werd vlak voor de tent “behandeld”. Zoiets trok publiek en dat was precies de bedoeling. Ook de bokstent ontbrak niet.

Opzienbarend was de stoomcarroussel van Janvier-Giezen. In het jaar 1927 was deze attractie in Sappemeer te bewonderen. De inrichting besloeg 6000 vierkante meter. Het geheel was opgetrokken in Lodewijk XV stijl. De verlichting was schitterend: 2200 lichtpunten gemonteerd in 5000 geslepen spiegels. Het front was bijna 15 meter breed. Het transport werd geregeld door de N.S. en nam 23 spoorwagens in beslag. Het materiaal woog al met al 150.000 kg. Hendrik Janvier (1868-1932) was de grondlegger van deze carroussel, die ook wel saloncarroussel werd genoemd. Janvier en mede-eigenaar Giezen hadden meer dan 20 vaste krachten in dienst, waaronder 7 vrouwen. Bovendien was er nog een huishoudster. In de carroussel was ook een ruimte ingericht waar men aan een tafeltje een consumptie kon nuttigen en een dansje kon maken. Een prachtig orgel zorgde voor de dansmuziek. Janvier had evenwel geen drankvergunning, hij riskeerde een boete. Ook later toen in de jaren dertig een algeheel drankverbod op kermissen (zgn. droge kermissen) werd ingevoerd bleef Janvier door schenken. Geen wonder dat de kroegbazen ter plaatse de pik op hem in hadden. Alcoholgebruik op kermissen werd steeds aangevochten. In 1893 al waarschuwde de Antirevolutionaire Partij tegen “alcohol op de kermis”. De socialisten riepen: “Sluit Schiedam”! In sommige streken in onze provincie werd per hoofd van de bevolking meer dan 10 liter alcohol omgezet. Reken maar uit.... De Baptisten waren tegen de kermis op zich. Zij organiseerden in 1937 een anti-kermis bijeenkomst met onder andere een causerie over “Openbare vermakelijkheden tegenover verborgen vreugde”. Verder waren er voordrachten en accordeonmuziek. De avond werd besloten met een samenspraak in drie bedrijven.

Uiteindelijk werd de stoomcarroussel verkocht aan de Efteling voor 15000 gulden. Het verhaal wil dat Anton Pieck een voorstander was van deze transactie.

Stoomcarroussel

Bijzondere gebeurtenissen op de kermis

In een advertentie van het Nieuwsblad van het Noorden van 25 juni 1927 lezen we dat venters in kermisartikelen als sigaren, chocoladestukken enz. niet worden toegestaan. In dezelfde krant wordt verslag gedaan van een ernstig ongeval op het kermisterrein. Op zaterdagmiddag tegen half 5 wordt de 36-jarige K. Dol –behorende tot het los personeel- getroffen door een schuitje van de luchtschommel. Dokter Gischler werd gewaarschuwd. De arts stuurt hem naar het academisch ziekenhuis, waar een schedelbreuk werd geconstateerd. Dol werkte al 8 jaren in de kermisbranche. Het ongeval betekende een grote slag voor het gezin: Dol was gehuwd en vader van 11 kinderen. Gelukkig bleek de volgende dag de toestand van de ongelukkige bevredigend, aldus de krant. Het jaar daarop lezen we in het Nieuwsblad over een merkwaardig jubileum: de 82-jarige S. Vellema uit Groningen bezoekt dat jaar de kermis in Hoogezand voor de 65e keer.

Niet iedereen kon zich verenigen met de kermis. In een advertentie in het Nieuwsblad van het Noorden van 1 juli 1935 laten Baptisten van hun antipathie weten. Jaren daarvoor (1889) werden de kerkdiensten van de Nederlandse Hervormde Kerk en die van de Doopsgezinden al afgelast vanwege de kermis; men verwachtte geen mens in de kerk.

Wanneer de gemeente Hoogezand besluit om de zomerkermis af te schaffen en in plaats daarvan een paaskermis toe te staan verzet de Nederlands Hervormde kerk zich. Kermis op Stille Zaterdag is in hun ogen ongepast. Waarschijnlijk heeft het volgende voorval de afkeer tegen kermissen bij streng gelovige christenen vergroot. “Tweetal neemt een vat bier van 30 liter mee uit de kermistent. Met hulp van drie heren uit Z. en M. wordt het vat leeggedronken en in de sloot verstopt. De marechaussee weet ze op te sporen en te arresteren. (28/06/1932)”

André Koopal vertelt de belevenis van zijn opa. Deze is als marskramer uit Hongarije naar Nederland gekomen en in de kermisbranche terechtgekomen. Hij legt elk jaar met zijn boot aan in Hoogezand om met zijn zweefmolen de kermis op te luisteren. Als hij voor de 25e keer aanlegt is voor hem tot zijn verbazing een ereboog opgericht en spreekt de burgemeester hem toe. Na de huldiging merkt de burgervader fijntjes op dat dat jaar de gemeente Hoogezand voor het eerst staangeld invoert. Opa: “Breek de erepoort maar weer af. Ik ga weg en kom nooit weer” In het Nieuwsblad van het Noorden van 03-08-1918 lezen we dat de kermis in Hoogezand wordt verboden in verband met de Spaanse griep. De Groninger afdeling van de Nederlandse kermisreizigersvereniging “Ons Belang” protesteert heftig. Er wordt gesproken van broodroof. Waarom de bioscopen dan ook niet dicht? Bovendien is de kermis in de buitenlucht....

Ene Carl Welte, van Duitse afkomst, kwam in 1907 op de kermis met de zogenaamde cinematograaf, de kermisbioscoop. Welte draaide spannende films als “De ondergang van de Titanic” Toen hij de film “Slachtoffers van de alcohol” draaide liepen de mensen weg. Men was toen nog niet rijp voor dergelijke informatie. Later, in 1912, begon hij in Hoogezand een vaste bioscoop. Deze bioscoop werd in 1918 verkocht. Soms wilden jonge mannen naar de kermis, maar hadden ze geen geld. Via een advertentie trachtten ze dames zo ver te krijgen dat ze met de mannen naar de kermis gingen.

**“Twee heeren die het aan geld mankeren
vragen voor de kermispret twee dames lief en net,
Dus dames lief en net zend brieven met portret onder no.....”**

In het Nieuwsblad van 1923 lezen we de volgende aankondiging: We vernamen dat tijdens de te houden grote volksfeesten (in Hoogezand) met annex kermis van 23 -26 augustus ook een “Old Gronniger Jagtwaide” zal komen, die zeker een grote attractie zal zijn..... Als opschrift zal zij krijgen: “Old of jong, dom of geleerd, Kom binnen hier in ‘t Bonte peerd.” Het betreft hier een tijdelijke gelagkamer. De naam “jagtwaide” komen we meer tegen in onze provincie.

Dat de kermis een belangrijke plaats innam in het leven van de bevolking blijkt onder andere uit het feit, dat leerlingen van de lagere scholen op vrijdagmiddag (juni 1952) in klasseverband de kermis te Sappemeer bezochten.

De kermis bestaat nog steeds, maar de mooie verhalen van vroeger zijn verleden tijd, of we horen ze niet. De kermis van nu is voornamelijk aantrekkelijk voor de jeugd, terwijl het vroeger meer een volksvermaak was.

MIT VOADER WEEROM NOAR VROUGER (7)

Henk Puister

t Is n zaachte moandagmiddag en leste dag van oktober. k Zit mit schriefblok op schoot op de baank bie mien pa in huus. t Plan is om n vervolg te geven aan mien verhoalenserie: ‘Mit voader weerom noar vrouger.’ Onder t kovviedrinken krieg k t mit pa over d’historische overwinnen van FC Grunnen op Feyenoord gustermiddag. Mit n glimlach op t gezichte zeg ik wat in kraande van vandoage staait: Grunnen bloast Feyenoord Eurobörg uut: zes – nul. Sievers dij der nait om laigen. t Komt mie weer in gedachten dat pa mie, dou k n kwoajong was, veur eerste moal mitnam noar t Oosterpaarkstadion in Stad, ingaang Zoagmuldersweg. FC Grunnen voetbalde nog onder de noam: GVAV. Blaauwe voetbalbloesies druigen speulders en widde broeken. Pa haar mie ekstroa waarm moakt om mit hom noar n wedstried van GVAV tou te goan omdat dij male kloune Pietje Fransen haile tribune aaltied aan t lagen muik mit zien meroakels. Mor dou k veur t eerst n wedstried bekeek van GVAV vuil dij melkboer en linkshaalf Pietje Fransen mie swoar of. k Haar op zien minst verwacht dat hai mit n dikke, vuurrooie klounsnouze veur d’kop d’aine dollle streek uthuul noa d’aander, mor doar was gain sproake van. Wedstried ging mainst aan mie verbie, omdat k veuraal op Pietje Fransen letde. Dou pa mie noa ofloop vruig wat k dervan vond verbeet k mien teleurstellen en k zee van: ‘Mooi, pa! En wat n volk op tribune ja.’

k Neem n slok kovvie en vraag voader wenneer of hai zulf aan t voetbalen ging. ‘As kind al?’ ‘Mit dattien joar ging k noar ambachtsschoule,’ komt hai der oertou. ‘Dou ging k van mondörgelclub of. k Was stoapelgek op voetbalen. Doe hest t nait van n vrunde, jong. k Wui lid van Woldjer Boys. Wie voetbaalden op zundag. k Bin begund as rechtsboeten en loater wui k stopperspil. Woldjer Boys wui SGV...’

‘...Schèwolster Gozzels Veurop,’ antwoord ik en k stel vot vaaste dat k nait lolleg bin. ‘Te hebben toch ook in t eerste elftaal speuld?’

‘Op vrij jonge leeftied speulde ik al in t eerste elftaal. k Haar nogaal n laange, haarde trap in huus.’ ‘In huus of op t veld?’

‘Baaident. k Heb ook bie zotterdagclub Endeka voetbaald,’ gaat voader wieder.

‘Jonge, hervormde domie Zuiderduin was ons laaider. k Herinner mie nog best, dat wie mozzen n moal tegen L.V.C. in Loppersom. Zuiderduin was grensrechter en runde en vloog mit vlage langs liene. Op n zeker memint nam hai n verkeerde beslizzen. In t noadail van thuisclub. Wat dij aarme man nait aal over zok uutstört kreeg. Doar toeten die d’oren van. Doe miesgaster! Doe dikke doesterd van n kerel! Kom ais hier ast duufst. Den zelve die n katjewaai verkopen. Doe haalsknoak! Waist wat of ze mit die doun mouten? Zai mouten die onder n ezel hangen en stief vaastbinden! Ol kloetjebakker!’

‘Niks nijs onder zonne, pa. Wat gebeurt der tegenwoordeg wel nait aal op en om t veld.’

‘Wait k wel. Mor Zuiderduin was der zo euvel aan tou, dat hai wos nait woar of e t zuiken mos. Hai het nooit weer grensrechter west.’

Pa begunt te gnivveln: ‘“Bie huus was ik voak mit n tennesbale aan t schoppen tegen holten schot van schuurtje aan. Dat gaf mie toch n stok lewaai! Den kwam mien ol heer der aanzetten, as n duvel uut n deusie, pakde mie bale of en snee hom stokkend. Onverbiddelk was e, dij ol heer van mie. n Doodgoie man, hur, dien opa, mor inwendeg kon k hom wel vergraimen as e mie zokswat flikt haar.’ n Goud veurbeeld dut goud volgen, gaat t deur mie hèn. k Zai n grasveld veur mie vol mit lekke balen. Mien pa haar ze mie aalmoal kepotsneden dou k n kwoajong was. k Heur moe weer zeggen van: Hou kinst dat toch doun, Wezzel. Hest zulf zo grammiedeg west dou dien aigen pa die vrouger de balen stokkendnee en nou dust t zulfde bie dien aigen jong. Mien opa huil nait van voetbalen, mor mien aigen voader mag der nog aaltied gern noar kieken op televizie. Bie dizzent is t hom ver-geven. Zaand der over: Komst nog bie t aptaik? k Heb aigelk verlet van meedsienen, man.’ ‘Ik kin der wel even veur joe aan goan, pa. Mor den stap ik vodoalek op, want aans is aptaik sloten.’

k Stop mien schriefblok in tazze, groet mien pa en den goa k deure uut.

KieK

Wim A.H. Rozema

In onze rubriek KieK publiceren wij foto's van particulieren. Foto's, die doorgaans nog niet eerder gepubliceerd zijn. Zo plaatsten wij eerder al in deze Pluustergoud-rubriek fotomateriaal van de voormalige Hevea rubberfabriek (PG. 23), nabij het Kieldiep (bij het huidige Heveapad) en van het NS-station Hoogezand (PG. 24), gekiekt op de dag voor het begin van de afbraak in 1989. Hebt u ook interessant fotomateriaal en wilt u een bijdrage leveren aan deze rubriek, aarzelt u dan niet en neem contact op met onze redactie of met historhosap@gmail.com

Dat deed ook mevrouw E.C.A. Bodewes (Femie), 80 jaar geleden geboren in Foxhol en nu wonend in huize St. Jozef te Sappemeer. Mevrouw Bodewes is een telg uit de familie van de zogenaamde "kleine Bodewes".

Uit haar collectie deze keer:

2 luchtfoto's van de werf van de "kleine Bodewes", gemaakt in 1952 door de bekende fotograaf Willy Muntinga; een opname van de "MACHINE & LIERENFABRIEK H.E. BODEWES G. zn., voor alle doeleinden" en het LIEREN MAGAZIJN met 'Alle SOORTEN in VOORRAAD'. De lierenfabriek is later overgenomen door FULTON in Martenshoek.

Machine- en lierenfabriek en scheepswerf Volharding

Verder tonen we een afbeelding van een schip, gebouwd bij de kleine Bodewes in Foxhol. De foto is gemaakt door fotograaf H. Conens te Hoogezand.

Ons lid, de heer Chris Nannen zegt over deze opname:

"Type schip is een "Luxe Motor" met hijstuig.

Bouwjaar : omstreeks 1915/1920.

Tonnage : rond de 150 ton.

Lengte : ± 27 meter.

Breedte : 5 meter.

Diepgang : 2 meter.

Het schip is voorzien van een Kromhout gloeikopmotor (1 of 2 cilinder). Dit meen ik te moeten afleiden uit het vlaggetje voor aan de steven. Dit is het Kromhout-embleem. Voor de stuurhut staat een luik van de machinekamer open. De boordlichtbakken staan voor op het schip. Deze werden rond 1925 naar achteren verplaatst. Dus een aanwijzing, dat het schip voor 1925 is gebouwd. Het stuurhuis heeft een gesloten doorgang naar de roef, de indeling was meestal, vanuit het stuurhuis aan de zijkant, met een trapje naar een halletje waar de wc. zich bevond en aan de andere kant het keukentje. Dan kwam aan de kant waar de twee raampjes zitten de woning en de achterste patrijspoort de slaperij aan beide kanten. De mast en de giek werden met de hand bediend. (te zien als je de foto vergroot). Je ziet ook duidelijk de lier voor de mast voor de bediening van de ankerlier.

Het hier gebruikte anker is een stokanker en deze kan niet in de ankerkluis getrokken worden en ligt aan dek. Ze hebben een betere houvast, voor als het schip op stroom ligt. Ze gebruikten ook wel een klipanker die wel in de kluis getrokken kon worden. Op het achterschip onder de vlaggenmast staat denk ik een "broodwagen". Deze diende om het roer te draaien, waarbij een ketting aan bakboord en stuurboord door de broodwagen liep.

De cijfers aan de voorkant van het stuurhuis kan ik niet ontcijferen. Veelal stond daar de tonnage op en de naam van de schipper. Ik denk dat de foto is genomen tijdens de proefvaart, gelet op de man met zijn wit overhemd aan? Zoals je misschien wel weet ben ik sinds mijn pensionering, 12 jaar geleden, vrijwilliger in het museum-aquarium in Delfzijl op de maritieme afdeling. We hebben daar ook een aantal binnenvaartschepen modellen.

Ik zal er een foto van maken. Misschien is er een Lux Motor type bij. Ook hangt er een houtsnijwerk van de oude werf van v/d Werf uit Martenshoek, waarop de verschillende scheepstypes die vroeger gebouwd werden op die werf aan het Winschoterdiep. Deze werf is, als vele andere, verdwenen. Misschien een aardig onderwerp voor Pluustergoud deze verdwenen werven ook eens te beschrijven”.

Chris Nannen vervolgt :

De Luxe Motor is een klassiek steil-steven-motorschip met hulpzeil. Met de komst van de verbrandingsmotor bleek dat de rompvorm en ruimte van het achterschip voor zeilende vrachtvaarders ongeschikt was om een motor in te bouwen.

Het achterschip werd dus volledig aangepast en verruimd, waardoor tevens meer leefruimte voor het schippersgezin beschikbaar kwam. Vaak werd de salonroef met tropische houtsoorten betimmerd en werd een "gemak" (ijselpotje) geïnstalleerd. Dat was een grote luxe. Tussen 1920 en 1932 zijn de meeste "Luxe Motors" (vandaar de naam denk ik ?) gebouwd in verschillende uitvoeringen in grootte uiteenlopend van 15 tot 300 ton. De meesten met een recht vlak en karakteristiek sterke zeeg. Omdat ze hoofdzakelijk werkzaam waren in de beurtvaart werden ze ook wel beurtmotor genoemd. Er was ook een uitvoering die voor ondiepe kustwateren gebruikt werd. Het was de bekende Beltvaarder of Sontvaarder, de voorloper van de kustvaarder die later alle wereldzeeën mocht bevaren en heeft geleid tot de huidige scheepsbouw aan het Winschoterdiep. Het schip op de foto is duidelijk een beurtvaarder, gelet op de lange giek.

Jaren geleden heb ik in Pluustergoud iets geschreven over de bij Smit gebouwde "Foxhol" uit Foxhol van een reder uit Foxhol. Op de daarbij geplaatste foto is het schip te zien met de verplichte hulpzeilen.

Heeft u ook eigen fotomateriaal in een album of een oude schoenendoos van verdwenen objecten of van gebeurtenissen uit onze gemeente en wilt u een bijdrage leveren aan onze KieK, meldt u dan per post, telefoon of email bij het secretariaat: histverhosap@gmail.com

HET OOSTERPARK IN DE JAREN 1940 - 1960

Harrie Spa

Het Oosterpark, ontworpen en aangelegd in de dertiger jaren van de vorige eeuw, bestaat in het centrum uit een dubbele wandellaan, die het station verbindt met de historische lintbebouwing langs het (voormalige) Winschoterdiep. Aan weerszijden van die wandellaan bevinden zich vijvers, met gazons en bosschages. Een en ander is aangelegd in de romantische Engelse landschapstijl en is ontworpen door de landschapsarchitect Jan Vroom. Rondom het park liggen luxeuze, veelal, vrijstaande villa's.

Daar ben ik dus geboren aan de Noordersingel in september 1940. Een vrij ongelukkige datum om geboren te worden, want de tweede wereldoorlog was net begonnen en ons land werd bezet door de Duitsers. Ons gezin was in mei 1940 naar het park verhuisd omdat de vorige woning aan de Zuiderstraat niet groot genoeg was om, behalve mijn ouders, mijn zus en mijn broer, ook mij nog te huisvesten. Ik ben dus geboren in een tamelijk luxeuze omgeving, maar daar had ik totaal geen weet van. Ook had ik als klein ventje geen enkele weet van het wereldgebeuren en wist ik evenmin iets af van een Duitse bezetting. Toch herinner ik me nog wel een aantal dingen uit mijn eerste levensfase.

Zo was het huis van de familie Hartlief aan de Noordersingel 8 door de Duitsers gevorderd en daar woonden vanaf dat moment allerlei Duitse hooggeplaatste officieren en hun gevolg. Mijn vriendje Theun en ik hadden ontdekt dat het schuurtje achter dat huis vol lag met turven. Zo klein als we waren hadden we dondersgoed in de gaten dat we thuis die turven goed konden gebruiken om te stoken en daarom gingen we op dievenpad. We zullen het allemaal wel redelijk klungelig hebben aangepakt, want we werden binnen de kortste keren betrapt met ieder 2 turven onder de arm en door een Feldwebel bij de kladden gegrepen. Dat was niet geheel onze bedoeling en ik begon direct te grienen van de zenuwen. Herr Feldwebel heeft mij vervolgens boven in een boom gezet, maar omdat ik daar nog harder begon te grienen heeft hij mij uiteindelijk maar weer op de grond gezet en ging ik er als een haas (zonder turven) vandoor.

Ook herinner ik me nog goed dat er 's nachts geallieerde vliegtuigen over ons huis vlogen om steden als Bremen en Hamburg te bombarderen. De Duitsers beschoten die vliegtuigen met hun luchtafweergeschut en daardoor ontstond er een situatie die door mijn ouders als redelijk gevaarlijk werd aangemerkt. We moesten dan 's nachts allemaal ons bed uit en in de benedengang stijf tegen de muur gaan staan. Daar stonden we dan te blauwbekken tot het gevaar geweken was en we weer naar bed mochten.

Omdat overal gebrek aan was leefden we met zijn allen in de keuken teneinde brandstof te sparen. De verduisteringsgordijnen stijf dicht, want er mocht geen streepje licht naar buiten schijnen. Op zekere dag was er echter een scheurtje in die (papieren) gordijnen ontstaan

en straalde er kennelijk toch een minimale hoeveelheid licht naar buiten. Prompt werd er 's avonds op niet mis te verstane wijze door een Duitse soldaat tegen de ramen gebonsd en moest het licht uit. Om een hartverlamming van schrik te krijgen.

Ook het eten was schaars en op de bon. Ik heb nog meegemaakt dat we eten kregen van de gaarkeuken. Een paard en wagen, met daarop een grote gamel met een koolachtige substantie, reed het park in en wij vlogen er, met een pannetje in de hand, achteraan om toch vooral maar een schep van dat twijfelachtige voedsel te pakken te krijgen. Heerlijk vonden we het ook nog.

Een ander gevolg van die voedselschaarste was dat mijn vader af en toe op zijn fiets naar Kolham en Slochteren ging om bij de boeren wat voedsel te bemachtigen. Op een van die tochten ging mijn zus ook mee en toen ze verkleumd en doornat weer thuis kwamen zakte ineens de bodem uit de fietstas van mijn zus en kletterden de zo moeizaam verkregen flessen melk op het trottoir aan scherven. Een drama was dat.

Aan de zuidzijde van het park woonde een Joodse familie. Wat het in die tijd betekende om Jood te zijn, daarvan hadden wij geen flauw benul. Op zekere dag zagen we dat deze bewoners uit hun huis waren verdwenen. Toen een tijdje later alle meubels uit het huis werden gehaald en op het veldje achter het stationskoffiehuis in brand werden gestoken begrepen we wel dat er iets ergs moest zijn gebeurd, maar wat dat ergs was wisten we niet. Op zekere dag arriveerde er een trein op het station met tientallen Duitse soldaten. Het hele spul marcheerde keurig het park in en bleef op het grasveld voor ons huis staan. De heren moesten onderdak hebben en hadden het oog op de woningen aan de Noordersingel laten vallen. Binnen twee uur moesten we, compleet met inventaris, wegwezen. Gelukkig kon mijn opa (die tegenover het station woonde) op korte termijn een paard en wagen regelen en zo werd in een kort tijdsbestek ons huis ontdaan van inboedel en inwoners en woonden we vanaf dat moment bij mijn opa en oma in. Het heeft maanden geduurd voordat we weer terug konden in onze eigen woning.

Vlak voor het einde van de oorlog kwamen de Duitsers op het krankzinnige idee om de Bonthuizerbrug (hemelsbreed een paar honderd meter afstand van ons huis) op te blazen. Gelukkig kregen we van te voren bericht op welke dag en op welk tijdstip dat zou gebeuren en daarom konden wij toch nog wat voorzorgsmaatregelen nemen. Alle deuren en ramen wijd open, alles wat om kon vallen of wat aan de muren hing was keurig op de grond gelegd en daar zaten we dan op de trap op de knal te wachten. Een reuzenknal was het maar tegelijkertijd hoorden we boven de knal uit dat er in de voorkamer van alles tegen de grond in scherven kletterde. Wij hadden vergeten om een serie mooie wandborden van de muur te halen en die lagen dus finaal aan scherven op de grond.

En toen kwam eindelijk de bevrijding. De geallieerden trokken (uiteraard luid toegejuicht door de bevolking) via de Hoofdstraat ons dorp binnen. Dat was na al die grauwe en ellendige jaren een groots feest en toen we ook nog wittebrood en kauwgom kregen kon de lol helemaal

Ingang Oosterpark Hoogezand
Burgemeester Bartelsstraat

niet meer op. Een paar dagen later ben ik nog met mijn moeder en een buurvrouw naar de Kielsterachterweg gegaan om te kijken naar de uittocht van de NSB'ers. Een schier eindeloze stroom mensen kwam lopend uit de richting van Zuidlaren, via Kielwindeweer naar de Kielsterachterweg en dan naar het zuiden in de richting van Duitsland. Het bezorgde ons behoorlijk wat leed-vermaak.

Na de oorlog kon het leven weer een beetje zijn normale gang gaan. Ik was ook wat groter geworden, moest naar de lagere school en begon ook wat meer belangstelling en inzicht voor mijn omgeving te krijgen. Hoe zag het park er vlak na de oorlog eigenlijk uit? Natuurlijk was er in de oorlog niets gebouwd en waren er in diverse straten nog bouwkvavels genoeg. De mensen hadden daar na de oorlog echter geen geld voor en zo duurde het wel tot het eind van de jaren vijftig voordat de open plekken in het park waren opgevuld. Het laatst was dat het geval in de

Burgemeester Bartelsstraat. Daar stonden aanvankelijk nog maar een paar woningen. Wel had de gemeente aan die straat een spaarbank laten bouwen. Wonderlijk eigenlijk om daar in het park een spaarbank te plannen. Van die spaarbank heb ik overigens wel veel gebruik gemaakt. 's Zaterdagmiddags togen we met ons spaarbankboekje naar de bank en daar werden we ontvangen door een aantal serieus kijkende heren in driedelig kostuum. Bij meneer één mocht je het boekje inleveren, bij meneer twee het te sparen bedrag (meestal 15 cent of een kwartje of zoiets) en vervolgens schreef meneer drie (meestal was dat meneer Nijlaan, de stadsontvanger, die ook aan de Noordersingel woonde) het ingelegde bedrag bij in het boekje en kon je weer naar huis. Ik was altijd diep onder de indruk van dit gebeuren en vond een en ander buitengewoon plechtstatig. In de spaarbank was ook de bibliotheek ondergebracht en het wonderlijke daarbij was dat je niet eens zelf je boek uit mocht zoeken en op de een of andere manier maar wat in de handen kreeg gedrukt door een beetje scheef gegroeide dame.

Nu we gezien hebben dat het park nog lang niet volgebouwd was is het tijd om eens te kijken wie daar nou allemaal woonden. Waren dat nou allemaal steenrijke lieden? Nee, helemaal niet, want in de oorlog en in de jaren daarna waren er niet veel rijke mensen. Die welvaart kwam pas jaren later toen de economie weer voldoende was aangetrokken en er weer ruimte voor grotere investeringen ontstond. Er waren in het park door de gemeente en door derden diverse huizen gebouwd voor de verhuur. Later werden die huizen vrijwel allemaal in de verkoop gedaan. Ook woonden er een grote hoeveelheid leraren van de HBS in het park.

Merkwaardig genoeg niet van de MULO, die woonden vrijwel allemaal in het (minder mooie) Westerpark. In de loop van de vijftiger jaren werden er meer en meer huizen gebouwd door mensen die zich konden veroorloven in het park te gaan wonen.

Als ik terugkijk op die jaren na de oorlog dan vallen me diverse grote verschillen op met onze huidige tijd. In de eerste plaats hadden de mensen respect voor elkaar en werden de regels van het spel netjes nageleefd. Zo stond er op de rand van het gazon een bordje

Nuts Spaarbank/Openbare Leeszaal

waarop stond dat het ten strengste verboden was het gazon te betreden (let wel: met dubbele e in het midden). Daar hielden de mensen zich keurig aan. Behalve wij, opgroeiende jongens, die dat gazon een uitermate geschikte plek vonden om op te voetballen of te hockeyen. Dat ging vaak goed, maar af en toe kwam er een agent op de fiets langs en dan waren we de sigaar. In plaats van hard weg te rennen gingen we braaf naar die agent toe zodat die al onze namen, adressen, geboortedata, etc. in zijn boekje kon schrijven. Een plechtige gebeurtenis tot dat Hans Vetter, een vriendje die geboren was op Sumatra, aan de beurt was. Het opschrijven van de naam, het adres en de geboortedatum ging zonder enig probleem. Het noteren van de geboorteplaats werd echter altijd een hilarisch hoogtepunt. “Waar ben jij geboren?” vroeg de agent met zijn potloodje in de aanslag. “In Bagansiapiapi, meneer” zei Hans Vetter dan geheel naar waarheid. Als we die ceremonie achter de rug hadden moesten we mee naar het politiebureau waar we een paar uur werden vastgehouden.

De opzichter van het park, de heer Ubels, pakte ons wat hardhandiger aan. Als we Ubels zagen aankomen dan verstoppen we ons door in een hoge den te klimmen. Maar Ubels was niet zo makkelijk te foppen. Hij klom gewoon achter ons aan en als hij een been van een van ons te pakken kreeg dan trok hij je aan de benen de boom uit. Heel hardhandig, maar wel effectief.

Auto's waren er in die tijd vrijwel niet.

Een van onze spelletjes bestond hier uit dat we met een stuk papier en een potlood naar de (inmiddels herstelde) Bonthuizerbrug gingen en daar de nummers opschreven van de passerende auto's. Als je een stuk of tien had was je spekkoper en je was de koning te rijk als je een nummer had dat niet met een A (provincie Groningen), maar bijvoorbeeld met een B (provincie Friesland) begon. Paard en wagens waren er wel en dus lag de straat vaak vol paardenpoep. Daar waren speciale mannetjes voor die met een karretje, een veger en een schep die poep kwamen opscheppen. Poepvegers dus.

Er was veel meer rust en kalme dan tegenwoordig. 's Morgens gingen de mannen op hun fiets naar het werk, kwamen tussen de middag terug naar huis om warm te eten en 's middags herhaalde zich dat ritueel. Alles op het dooie gemak. De dames bleven thuis en deden de huishouding. Daar hadden ze een complete dagtaak aan, want alles moest gepoetst en gesopt en minstens eens per week moesten de ramen worden gezeemd, de meubels in de was gezet en moest het koper en het zilver worden gepoetst. En dan niet te vergeten: de grote was. Elke dinsdag was dat bij ons raak. Dat was een gigantisch gebeuren en voordat de was aan de lijn hing was er zeker een halve dag voorbij. Het leven was arbeidzaam, maar niemand was opgejaagd. Bij dit alles moet bedacht worden dat er geen telefoon (op een enkeling na), geen televisie, geen koelkast of diepvriezer, geen wasmachine, geen vaatwasser, geen magnetron, geen computer en vrijwel geen auto's waren. In de meeste huizen ontbrak zelfs een douche en van een centrale verwarming hadden we nog nooit gehoord. Doe het zelve was er ook niet bij. Behalve dat dit soort winkels helemaal niet bestond, dacht de gemiddelde huisvader uit het Oosterpark er niet over om zelf een karweitje op te knappen.

Oosterpark doorgang

Timmerwerk, schilderen, fietsreparaties of dat soort bezigheden werden altijd door een vakman uitgevoerd. Ons hele gereedschapsassortiment bestond uit een hamer, een nijptang, een combinatietang, een schroevendraaier, een afkortaagje en nog wat andere goedbedoelde rommel. Ik kan mij niet herinneren dat ik mijn vader daarmee ooit aan het werk heb gezien.

's Avonds werd er naar de radio geluisterd en de dinsdagavond met het programma 'De bonte dinsdagavondtrein' was daarbij een hoogtepunt. Op zaterdagavond had je nog het programma 'Negen heit de klok' en af en toe een hoorspelserie zoals 'Paul Vlaanderen'. Als er een spannende voetbalwedstrijd was (zoals Nederland - België) dan luisterden wij daarnaar.

Het doen van de dagelijkse boodschappen nam niet veel tijd in beslag. De melkboer en de bakker kwamen dagelijks aan de deur en de andere boodschappen werden 's zaterdags bezorgd. Daartoe kwam vrijdagmiddags kruidenier Jamin (bij het Kleinemeesterbruggetje in Sappemeer) op de fiets bij ons langs om het boodschappenboekje te halen. Gedurende de week had mijn moeder de boodschappen in dat boekje geschreven en dat nam de kruidenier dan mee naar zijn winkel. Zaterdagochtend kwam hij vervolgens de boodschappen afleveren in een doosje. Daar was geen gram luxe bij. Koffie, thee, broodbeleg, zeep, suiker, meel, margarine en dat soort basisproducten (en soms een half pond koekjes) en verder niks. Hetzelfde ritueel voltrok zich bij de slager. Die kwam ook vrijdags de bestelling opnemen en bezorgde dan vervolgens op zaterdag. Ging er gedurende de week iets op dan moest ik naar het winkeltje van mevrouw Wolthuis in de Kees de Haanstraat om het ontbrekende te kopen. Een hele kleine winkel met een zeer beperkt assortiment, waar alles nog met de hand moest worden afgewogen en waar niets was voorverpakt. Dat duurde allemaal eindeloos, maar och, je wist niet beter. Ergens aan het eind van de vijftiger jaren kwam er tegenover de Bonthuizerbrug een zelfbedieningswinkel. Je kon zomaar zelf je boodschappen pakken en later bij de kassa afrekenen. In vergelijking met een huidige zelfbedieningswinkel was het maar een klungelig gebeuren, maar wij stonden sprakeloos van deze ongelofelijke modernisering.

In mijn herinnering waren de winters vroeger echte winters met sneeuw, ijs en strenge vorst. In werkelijkheid is dat lang niet altijd het geval geweest, maar ik herinner mij dat er een dik pak sneeuw in de straten lag en dat we op de vijvers konden schaatsen. Die sneeuw in de straten werd niet opgeruimd door de gemeente en bleef dus gewoon liggen. Ik moest dus van mijn vader, gewapend met een veger en een schep, het trottoir voor ons huis en de paadjes vanaf dat trottoir naar de voordeur en naar de achterdeur schoonmaken. Toen ik dat karwei eindelijk had geklaard moest ik datzelfde doen voor de alleenstaande buurvrouw ter rechterzijde en vervolgens ook nog voor het al wat oudere echtpaar ter linkerzijde van ons huis. Zo hoorde dat toen en dat deed je dus gewoon.

Als het even kon werd er ook niets weggegooid. Zo hebben mijn broer en ik vlak na de oorlog allebei een identieke jas met een visgraat motiefje gekregen, die gemaakt was van een gekeerde afdanker van een of ander

Ijspret in het Oosterpark

Gepkes draai en hooghoutje bij de Kalkwijk

familieid. We vonden het nog prachtig ook. Ik herinner in dit verband ook nog heel goed dat we een lekke kookpan hadden en dat ik met die pan naar de Kees de Haanstraat werd gestuurd, want daar woonde iemand die dat ding wel kon repareren. Veel goedkoper dan een nieuwe natuurlijk.

En dan natuurlijk naar school. Om te beginnen naar de Kom-school aan de Hoofdstraat in Hoogezand. Vanaf het Oosterpark was dat ruim een kilometer lopen.

Eerst door het park, dan langs de Zuiderstraat, over het Gepkesbruggetje, over het Hooghoutje en tenslotte langs de Hoofdstraat naar school. Onderweg waren er natuur-

lijk allerlei interessante dingen te beleven en daardoor vergaten we regelmatig om door te lopen, maar als we op het Hooghoutje stonden konden we het hoofd van de school, de heer Nieboer, al zien zwaaien en driftig op zijn fluitje blazen. Dat werd dus rennen.

Op het schoolplein moest iedereen in zijn klasse rij gaan staan en als alles voldoende geordend was opgesteld dan mochten we rij na rij naar binnen marcheren. Later kwam er, ongeveer achter het toenmalige gemeentehuis, een zogenaamde Finse school. In de klassen heerste tucht. Je zat de hele les keurig met de armen over elkaar. Je mocht ook zomaar niet hardop wat zeggen en als je werkelijk iets naar voren dacht te brengen, dan moest je eerst je vinger opsteken en wachten tot je aangewezen werd. In het speekwartier werden er allerlei vreemde spelletjes gedaan. Zo herinner ik mij scheere – mezze – brille, touwtjespringen, tikkertje en dreunop. Bij dat

De Kom-school

laatste spel werd van achteraf een grote rij kinderen naar voren geduwd waardoor de voorste in de rij finaal werd geplet. Wat een flitsend vermaak.

Daarna de Muloschool en vervolgens voor velen uit het park de H.B.S. In die jaren was er aan de Parallelweg in Hoogezand het internaat Hommes gehuisvest. In de eerste jaren werd daar intern door eigen docenten les gegeven, maar later gingen de leerlingen van het instituut net als wij naar de H.B.S. in Sappemeer (het Dr. Aletta Jacobs lyceum). Toen de leerlingen van het internaat (die door iedereen Tuten werden genoemd) nog les kregen van hun eigen docenten was er tussen de Hoogezandsters en de Tuten erg weinig omgang. Dat veranderde dus rigoures toen ook zij op de fiets naar de H.B.S. in Sappemeer gingen. We zaten bij elkaar in de klas en hadden dus dagelijks met elkaar te maken.

De ouders van die jongens van het internaat Hommes waren over het algemeen verre van armlastig en daardoor waren die jongens ook nogal royaal opgevoed.

De verschillen tussen de oorspronkelijke Hoogezandsters en de Tuten was duidelijk. Ze waren prima gekleed, waren goed gemanierd, hadden veel meer geld tot hun beschikking dan wij en spraken daarbij ook nog een Nederlands dat scherp afstak tegen ons geknauw. De komst van de Tuten gooide de rangorde in onze gemeenschap finaal door elkaar. De meisjes vonden de Tuten veel interessanter en wij kwamen op het tweede plan. Bij zijn afscheid van de H.B.S. heeft onze biologieleeraar de heer Vetter ons toegesproken en hij verwoordde de verhoudingen binnen onze schoolgemeenschap als volgt: De leerlingen van deze school zijn onder te verdelen in Tuten, Boeren en Oosterparkers.

Gingen de meeste jongens van ons dorp op een leeftijd van een jaar of twaalf naar de plaatselijke voetbalclub, de Oosterparkers zaten vrijwel allemaal op de hockeyclub Dash. In die tijd (1952) was Jan Reints, die aan de Noordersingel in het park woonde, voorzitter van de hockeyclub en uit hoofde van die functie heeft hij alle Oosterparkertjes van een jaar of 12 thuis bezocht en heeft het voor elkaar gekregen dat wij vrijwel allemaal lid van Dash werden. Ik ben lid van de club gebleven tot ik een jaar of 21 was en ik heb aan die periode prachtige herinneringen overgehouden.

Hockey; dat is toch wel een beetje elitair, hoor ik u al denken. Maar daar was niks elitairs aan. Kijk ik terug op de accommodatie waarover wij als club beschikten dan was dat rond-uit bedroevend te noemen. We hadden de beschikking over welgeteld één hockeyveld en we moesten ons omkleden in de catacomben onder de tribune van de voetbalvereniging H.S.C. Een ongezellige en onverwarmde ruimte en als je na een wedstrijd wat zou willen wassen dan moest je dat doen onder een ijskoude kraan. Dat deden we dus niet en zodoende gingen we met de modder nog aan de benen weer naar huis. Een trainer was er ook niet en we moesten het spelletje eigenlijk zelf maar onder de knie zien te krijgen. Dat dit ook nog aardig lukte moge blijken uit het feit dat Dash toen in de eerste klasse speelde en daarna, voor zolang ik me dat herinner, altijd in de tweede klasse heeft gespeeld.

Nadat onze jeugdjaren in Hoogezand waren verstreken is de hele groep Oosterparkers uitgezworven en heeft vrijwel iedereen definitief afscheid genomen van Hoogezand en daarmee tevens van het mooie Oosterpark.

Foto's: Beeldbank Hoogezand-Sappemeer

ZELFDE PLAATS, ANDERE FOTO

Gerrit Stuit

Hoogezand Hoofdstraat met Winschoterdiep ten westen van de Bonthuizerbrug, omstreeks 1905

De foto uit omstreeks 1905 toont de Hoofdstraat met Winschoterdiep, gezien in oostelijke richting ten westen van de Bonthuizerbrug (zichtbaar op de achtergrond). De Hoofdstraat met aan de trottoirzijde de hoge lindebomen en aan de kanaalzijde het jaagpad, waarlangs de schepen in het Winschoterdiep werden voortgetrokken door de scheepsjagers met hun paard of door de schippers (of diens vrouwen), was verhard met steenslag. Aan de kanaalzijde stonden de gaslantaarns en de elektriciteits- en telegraafpalen. Geheel links op de foto staat aan de Zuiderstraat het bedrijfspand (met trapgevel) van de meelfabriek Benes. Daarnaast respectievelijk de panden van houthandel Brand en kruidenier Helmers. Even ten westen van de Bonthuizerbrug was aan de walzijde de houtvoorraad (in de vorm van bomen) van de houthandel Brand ("Hoaltjermoaker Brand") gelegen. Verder op de achtergrond is, direct ten oosten van de Bonthuizerbrug, het oude Bontehuis nog zichtbaar. Hier bovenuit steekt nog een gedeelte van de R.K. Willibrorduskerk. Links op de foto werd het witte pand, ten tijde van de foto-opname, bewoond door de familie Boon.

Uitgave : J. Smit, Hoogezand
Collectie: G.J. Stuit (H-191)

Hoogezand Hoofdstraat ten westen van de Kees de Haanstraat, anno 2012

Bij vergelijking met het beeld, genomen omstreeks 1905, blijkt de flauwe bocht langs zowel het Winschoterdiep als langs de huidige Hoofdstraat nog steeds aanwezig te zijn. Na demping van het Winschoterdiep (omstreeks 1970) werd het gedempte gedeelte ter plaatse ingericht als parkeerplaats waar 's zaterdags de wekelijkse markt plaatsvindt. Na de demping is de aanduiding Zuiderstraat verdwenen en vervangen door Hoofdstraat. Geheel rechts is nog het herenhuis te herkennen, waarin onder andere de heer Buurma zijn beroep als dierenarts heeft uitgeoefend; daarnaast het tot slijterij (Mitra) verbouwde pand van voorheen de meelfabriek van Benes. Ten oosten hiervan is na afbraak van de panden van houthandel Brand en kruidenier Helmers een appartementencomplex met daaronder de C1000-zelfbediening verrezen. Geheel op de achtergrond het huidige Bontehuis, dat in 1910 het oude pand heeft vervangen. Links op de foto is nog het (witte) herenhuis van de familie Boon te herkennen, waarin later onder andere het elektrotechnisch bureau Van Rinhg gevestigd is geweest.

Collectie : G.J. Stuit (273-17a; H-192)

BOEKBESPREKING

Frens Jonker

400 JAAR VEENKOLONIEN, STREPEN AAN HET WATER

geschreven door Harm van der Veen in opdracht van de Stichting 400 jaar Veenkoloniën en geïllustreerd door Geert Schreuder.

Uitgeverij Profiel. Prijs 35 euro.

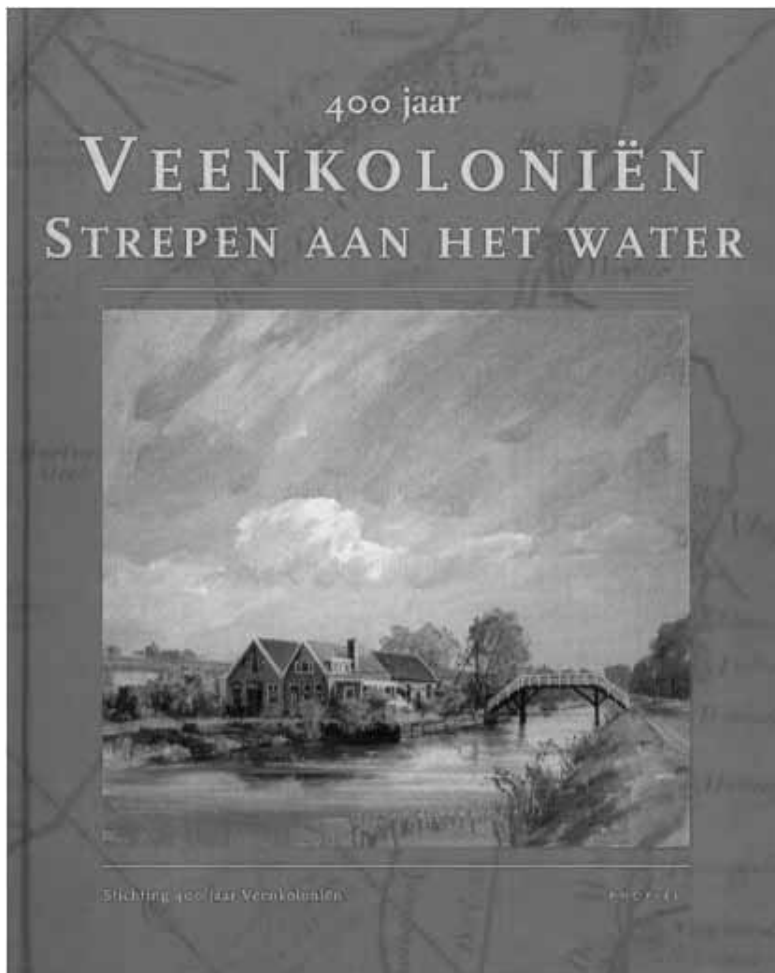
De redactie van de Veenkoloniale Volksalmanak koos het boek van Harm van der Veen als “Boek van het jaar.” Op 17 november 2012 werd *Strepen aan het water* in Groningen in de categorie non-fictie uitgeroepen als Beste Groninger Boek. Beide onderscheidingen zijn mijns inziens dik verdiend. Het boek (400 pagina’s) is een prachtig werk. Mooi verzorgd en prachtig geïllustreerd. Een boek om te hebben.

Strepen aan het water is het laatste werk in een serie van zeven werken over de veenkoloniën, waar onder 375 jaar Hoogezand en Sappemeer. In het woord vooraf noemt de voorzitter van de Stichting 400 jaar Veenkoloniën dit boek een apotheose, wat een geweldig compliment genoemd mag worden. Het boek is meer dan een samenvatting van de vorige delen van de serie. Het boek bestaat uit 20 hoofdstukken van ongeveer 20 pagina’s. In elk hoofdstuk wordt een bepaald thema of locatie behandeld. Elk hoofdstuk eindigt met een gedicht.

Om begrijpelijke redenen kies ik voor hoofdstuk 6 om daar iets over te vertellen. Dit hoofdstuk is getiteld: *De schatten van het heerlijk Sappemeer* (pag. 103-122). Het hoofdstuk begint met een schilderij van de borg *Welgelegen* van Geert Schreuder: “van de tientallen veenborgen die de veenkoloniën ooit glans hebben gegeven is er maar één bewaard gebleven: *Welgelegen*... ideaal gelegen in Kleinemeer, op de plek waar Sappemeer, Borgercompagnie en Tripscompagnie elkaar raken schittert deze buitenplaats in het veen...” (gebouwd in 1655) De schrijver legt uit dat een borg op het Hogeland een militaire basis was, terwijl een veenborg een buitenplaats was. “Geen veenkolonie had zo’n indrukwekkende entree. Aan de oostoever *Welgelegen* en aan de westzijde het hoofdkwartier van de verveners *het Compagniehuis*.” (het betreft hier natuurlijk de Borgercompagnie, de compagnie van de Groninger “borgheren”, gesticht in 1647) Het *Compagniehuis* bestaat niet meer. De drooglegging van het Sappemeer, door de achttiende-eeuwse dichter Quintus Pabus “*dien Bayaart*” genoemd, door anderen het *Duivelsmeer*, en de aanleg van het *Herendiep* of *Winschoterdiep* maakten de grootschalige vervening mogelijk. Van der Veen beschrijft uitvoerig de geschiedenis van de vervening, de verschillende compagnieën en de rol van de stad Groningen. Verder is natuurlijk het graven van het *Winschoterdiep* (1618) van levensbelang geweest. Zo kon er een prachtige “streep aan het water” ontstaan. Van der Veen legt uit dat niet ieder gecharmeerd is van de typische Veenkoloniën. Wij sluiten ons aan bij de mening van schoolmeester Top die zich in bewonderende termen uitlaat als het om onze veenkoloniën gaat. “Waar de turf verdwijnt treden heerlijk akkers en weiden in hun plaats”. De regie van een en ander lag natuurlijk in handen van de stad Groningen. De *Conditien van de Verhuyringhe* bepaalden de gang van zaken na de vervening. Het is duidelijk dat de stad Groningen verder wilde na het afgraven van het veen. De stad had er belang bij dat er landbouwgronden ontstonden.

Stratendrek uit de stadsgrachten moest voor de bemesting zorgen. De “Sappemeersters” werden voorgetrokken boven andere afnemers . Tien jaar lang was deze mest voor de boer gratis. Allerlei problemen tussen de grensgebieden van de verveningen worden uitvoerig behandeld. Uiteindelijk werden de problemen opgelost. Rond 1784 was de afgraving van het veen in Sappemeer afgerond. Het hoogtepunt van de vervening lag tussen 1680 en 1686. Van der Veen eindigt het hoofdstuk met de verzuchting dat er weinig over is van wat eertijds het “heerlijk Sappemeer” werd genoemd. De borgen zijn verdwenen. Alleen Welgelegen is gebleven en schittert als een monument in het veen.

Voor veel lezers is datgene wat Harm van der Veen behandelt min of meer bekend, voor anderen is in dit boek een zee aan informatie te vinden. Zijn schrijfstijl is verfrissend en humoristisch.

BOEKBESPREKING

Wim A.H.Rozema

100 JAAR TUINBOUW IN HOOGEZAND – SAPPEMEER e.o.

Drie jaar geleden zijn ze begonnen ...

Het schrijverscollectief, bestaande uit mevrouw J. Schreuder-Redeker en de heren J. Bulle, J. Redeker en R. Bulle. Begonnen aan een klus, waaraan uiteindelijk zo'n 95 kwekers uit Hoogezand-Sappemeer en omgeving hun medewerking verleenden : het beschrijven van de geschiedenis van de (glas)tuinbouw in onze regio.

De tuinbouw in Hoogezand-Sappemeer e.o. was vroeger een explosief, groeiende bedrijfsvorm. Oorspronkelijk veel koudegrondteelt, met de bekende groenten, als sla, bloemkool en andijvie. Gevolgd door platglasteelt met duizenden z.g. platglasramen voor o.a. komkommers.

Later kwamen warenhuizen in grote oppervlakten, met tomaten, komkommers en bloemen. De export, vanuit Hoogezand-Sappemeer was groot, vooral naar Duitsland.

's Morgens vroeg naar de veiling in Sappemeer, daarna via de bekende exporteurs of via het spoor naar Duitsland, zodat de uitermate verse groenten, 's avonds al gegeten konden worden.

Een uitermate boeiende 100 jarige geschiedenis, wat door de 4 voormalige tuinders, in een prachtig boek is vastgelegd. Een boekwerk met veel foto's over de tuinders en geschreven door de tuinders.

De prijs van het boek bedraagt : € 20,-

Het is alleen via voorinschrijving te verkrijgen, bij onderstaande adressen.
BESTELLEN vanaf nu bij :

Jos Bulle tel.0598-326614
Jantje Schreuder tel.0598-326876

josensonja@Home.nl
jantje.schreuder@hetnet.nl

De uitgave van dit unieke boek werd mede mogelijk gemaakt door de gemeente
Hoogezand – Sappemeer, de Rabo Bank en de Historische Vereniging Hoogezand –
Sappemeer e.o.

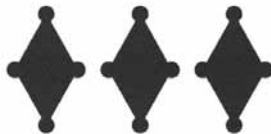

De canvasprint hangt
práchtig in onze kamer...

Greetje Visser

Synergon[®]
druk & print

Mr. A. J. Romijnweg 17, Winschoten | T0597 453 666
www.synergonsw.nl | drukenprint@synergonsw.nl

RIETVELDT ADVOCATEN

30 JAAR

**JURIDISCHE DIENSTVERLENING
VOOR PARTICULIER EN BEDRIJF ONMISBAAR**

mr. M.M. Rietveldt, mw. mr. M. Schlepers
Hoofdstraat 155, 9601 ED Hoogezand
Tel. (0598)390890; Fax. (0598)390853
Email: alg@rahs.nl; Web: www.rahs.nl

Hotel Restaurant Faber

Meint Veningastraat 123

9601 KE Hoogezand

Tel.: 0598-39 33 36

Het adres voor:

- * Vergaderingen
- * Lunches, diners
- * Koude/warme buffetten
- * Recepties, bruiloften
- * Reünies, feesten

Tevens:

- * Kegelbanen
- * Partybar
- * Cateringservice

Pluustergoud Hoogezand - Sappemeer

Redactieadres:
D. Hulsebos, Burgemeester Tuinstraat 7,
9602 CZ Hoogezand